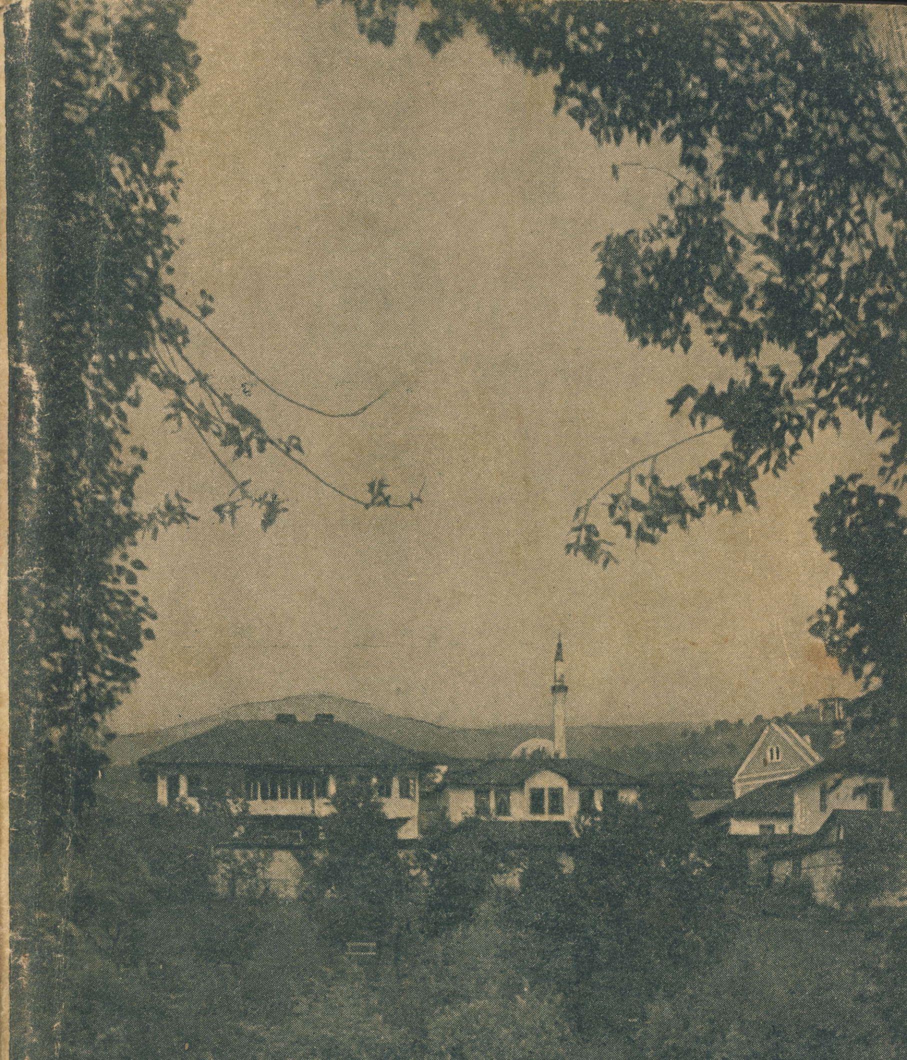


Fr. LEONARDO ČUTURIĆ

MARIJAN i EMINA

FR. LEONARDO ČUTURIĆ

MARIJAN I EMINA

PRIPOVIJEST IZ BOSANSKOGA ŽIVOTA
U TURSKO DOBA



JERONIMSKA KNJIŽNICA
UREĐUJE DR JOSIP ANDRIĆ
IZDAJE HRV. KNJIŽ. DRUŠTVO SV. JERONIMA
KNJIGA PET STOTINA DVADESET SEDMA

IZDANO MEĐU REDOVNIM JERONIMSKIM
IZDANJIMA ZA GODINU GOSPODNJU 1938

TISKARA NARODNE PROSVJETE, ZAGREB, TRENKOVA ULICA 1

I.

PRED nekih 120 godina živio je u pitomom bosanskom selu Podosoju čuven aga Salih Ajasbegović. Starina mu nije bila otale, nego došao od Hercegovine na ženevinu aginice Bisere od roda Alihodžića, koja ostala na očevini sama, bez brata i sestre. Imali su lijepo imanje, k tome dva kršćanina kmeta: jedan Božo Glavaš u istome selu, a drugi Pero Filić bijaše oko poldrug sat dalje.

Kula Salihagina, otmjena turska kuća na čardak, dizala se na prijatnoj uzvisini. Sa njezine divanhane (balkona) pucao čaroban vidik po humovitoj, a onda dalje ravnoj okolici. Ispod kule se redale gospodarske zgrade, a poviše nje široka bašča, puna domaćih voćaka s debelim hladom. Kula je stajala tik seoskoga puta, a sučelice njoj s protivne strane česma za cijelo selo s debelim rukavom uvijek hladne vode.

Salihaga Ajasbegović bio ugledan aga nesamo u svome kraju, nego mu se ime spominjalo i dalje. Čestoputa su pred njegovom kulom razjahivali mnogi gosti, koji mu dolazili u pohode, osobito u lov, jer su šume blizih planina Zahora i Jasikovica davale dosta lovine. Imao je jednu manu: nije trpio kršćana, do li samo ko kmeta i roba. Vele, da bi sav kršćanluk satro jednim kopitom svoga hata, da mu je bilo u ruci.

Podosojski aga imao sa svojom hanumom samo jedinicu kćer, lijepu Eminu. Ova rasla ko đul (ruža) u bašči. S djevojačkim se godinama razvila u najljepši cvijet. Ljepota Salihagine Emine pročula se do Sarajeva. Kad su još roditelji udarili bogati nakit i gizdu na svoju jedinicu, zapinjale o nju oči kao o

zemaljsku zvijezdu, koju je rodilo i odhranilo selo. Radi ljepotice Emine izbijalo Salihagi još više musafira (gostiju), udvarajući se svaki oko nje, ne bi li je predobio za koga svoga. I begovski sinovi otimali se za Eminino oko i ruku.

Najbliža kuća Ajasbegovića kuli bila kuća kmeta mu Bože Glavaša. Premda mu je bila brojna obiteljska zadruga, ipak ju je mogao prehranjivati pošteno radeći, Boga moleći, a svom agi duševno hak (trećinu) donoseći svake jeseni. Među Božinom čeljadi isticao se njegov prvorođenac Marijan, zormomak, da se među kršćanlukom onoga kraja nije onaki viđao. Stas, jedrina, lice — sve bujalo mladošću, životom. Momačka ljepota: dva obraza — dvije pole rumene jabuke, dva mrka oka — dvije žarke žeravice, a rujne usne savijale se u tanki rez ispred bisernih mu zubi. Živa slika, koju islikala zdrava krv, svježi seoski zrak, jednostavna hrana, a najviše bogobojazan, ćudoredan život. Nije čudo, da su se za takvim momkom nabacivale kitom milodulia kršćanske cure, ali se dogodilo i gore...

Dva su cvijeta uporedo rasla: Emina i Marijan. Ne znaš, koji je dražesniji, kojim bi više oči nasladio! Ali im je miris bio različit, suprotan. Nijesu nikako spadali zajedno. Rastavljalo ih, što je najdublje.

*

Lepršao sitan, gust snijeg jedne nedjelje u prvome mjesecu godine 1817. Stariji poslali sina Marijana k misi, a starež i nejač ostala doma. Mladić prtio sam duboku snježinu, dok se pridružio misarima iz drugih sela, što su zajedno išli na groblje »Hrastovik« (jer onda nije bilo crkve), gdje će biti misa i predika. Marijan je, kad je pošao k misi i od nje se vraćao, mislio samo na Božji dan i na crkvu. U svojoj nevinosti nije ni slutio, da ga je lovilo nečije oko.

»Gledala ga Hajka sa čardaka.«

Cio taj dan sjedi prikovana uz prozor svoje kule prema putu mlada Emina. Na krilu drži đerđef za izliku, a igla se u ruci ne miče. Kad opazi, da je nitko

od njezinih ne gleda, proviri kroz mušebke (rešetke) pendžera.

»Jutros sam ga nazrela, kad je ovdak prošao,« govorila sama sebi zaljubljena djevojka. »Oh, da se hoće vratiti sam od mise! Ja mu ne bih bacila čarku, nego vezen jagluk iz sanduka, što miriše po veremčić-travi.«

Sudbina htjede, da je Marijan nanišao ispod kule u društvu drugih nekoliko misara iz sela. Emini klonu ruke na vezivo. Ali ne mogavši svladati buru srca izazovno se nakašlja kroz otvoren prozor prema Marijanu. On ništa ne zna, pa i ne podiže glave prema turskoj kući.

Lijepa kćerka podosojskog age dugo smišlja, kako bi se odala kršćenome momku Marijanu, da je on zarobio njezino srce. Svi drugi momci njezine vjere nijesu joj ništa prema Marijanu. Nešta posebno, čega sama ne razumije, vuče je k njemu. Neki osjećaj pun miline goji prema Marijanu. I jedino prema Marijanu.

II.

TUGA i zamišljenost ovila se oko srca lijepe Emine. Po vas dugi dan šuti. Jedva da koji put pod glas žalovito dadne oduška onom zaljubljeničkom pjesmom: »Moj pendžeru — moj gorki čemeru.« Nije nalazila utjehe, dok ne očituje Marijanu, šta se u njezinu srcu zametnulo.

»Šta si mi, ćerce, zamišljena i karli (žalosna)?« prekine jednoga dana šutnju majka joj Bisera.

»Onako, nane.«

»Da te šta ne boli, dušo? Ne krij od svoje mame.«

»Nije bolest, mila majo. Moje mlado srce počelo ćutiti nešto sevdaha (ljubavi). Razumiješ me...«

»Razumijem, dijete, to je i mene gonilo tvojih godina. Samo pazi, da ne bi učinila što ludo i nepromišljeno.«

Kažu, da su teški jadi srca djevojačkoga, srca, u kojemu gori, a ne može da oduši. I Eminu je najviše

morilo, što nije mogla da dojavi dragomu svoje ljubavi. Sama je sebe pitala i sama sebi odgovarala: »Kako da on sazna, da ja njega ljubim? Ja bih poludjela, ako ne budemo svoji... Sve ću na svijetu pregorjeti, da ga dobijem... Ali, kleta sudbino, ne znam, kako da se s njim sastanem..., da mu srce otkrijem... No čula sam, da Višnji Bog drago s dragim sastavlja. U to ću se uzdati i ja. Pa kad došao taj čas — doći će.«

Od one pune čeznuća nedjelje prošlo je ciglih deset dana. Emina je po običaju vezla na svom pendžeru, koji je preplićala razgranjena paparosa. Slučajno baci oko kroz okno. Srce joj žestoko zakuca, pa stade... Nekud ide niz selo s konjem Marijan, njezin Marijan.

»E, čekat ću ga do mrkloga mraka, ne bih li ga ulovila,« sama sebi govori Emina.

I suton se počeo hvatati, momka nema. Tobože s nekim poslom sađe Emina u magazu, da ga iz mraka vreba, a tuda je ne će nitko od njezinih primijetiti. Čuje se, gdje po snijegu škripe konjska kopita. Žuri u polumrkli suton kroz oškrinuta vrata mlado žensko lice...

»Jest, on je. On na samarici jaši. Uh!« Ogleda se Emina bojažljivo na sve strane, pa iskoči ko vjeverica na prtinu i ravno pred jahača. Zaustavi ga. Uhvati ga grčevito za ruku i prigušeno, da samo on čuje, šanu:

»Marijane! Ja te ljubim. Tebe i nikoga više. Tvoja hoću da budem. Samo ti ovo mogu sada nabrzo reći.«

Drugom rukom utisnu hitro momku zlatali jagluk, u koji je bio zamotan struk sitnoga bosioka — ašik-cvijeta.

I Emini odlanulo, srcu olakšalo, ali zato Marijanu otešćalo. Marijan i do kuće izbio, a još nije došao k sebi. Pita sam sebe: je li ono bio san ili zbilja? Amanet u ruci potvrđuje mu ovo drugo.

»Zar da mene ljubi druga vjera? Meni je ko kršćaninu grjehota o njoj i misliti, kamo li joj ljubav

uzvratiti. Ma da sja ko mjesec na nebu... E, kad bi ti, curo, bio na čelu sveti krst, onda bi drukčije bilo... odmah bi pri našem prvom susretaju zapjevao onu kršćanskih momaka:

Slatko li je voliti divojku,
Kad miriše virom Isusovom...«

Marijanu bila znana Emina ko komšinica. Viđao ju je češće u bašči, nekada na vodi. I njezino ko mlijeko bijelo lice privlačilo njegove oči. Ali mu ipak nigda nije unišlo u srce. No ovaj susretaj s Eminom mnogo ga je uznemirio. Spopale ga misli na nju — onako lijepu, a u njega zaljubljenu. Za njega velika i sreća i napast! Plašilo bogobojaznog momka s druge strane, da takovim mislima ne ogriješi svoju dušu, jer je ljubav između njih bila nemoguća, dijelio ih nepremostiv jaz: dvije vjere. Otimao se tim mislima. Nastade borba u mladoj duši, u duši seoskoga momka, koja je dosada bila mirna ko površina planinskoga jezera. Tjelesni se osjećaj buni proti duši, a ova u isto vrijeme ne da sebe. Mladić temeljito utvrđen u vjeri zna, da nema blaga, koje se može mjeriti s dušom. Naučili ga, da je duša najskuplja i neumrla, a drugo sve vene i prolazi. Jadni je Marijan bio u velikoj stisci. Niti može ukresane iskre iz srca istjerati, niti se smije s tom pogibeljnom vatrom igrati... Trebao bi u svom neiskustvu tuđe pomoći. A od koga? Stidio bi se, da itko njegov o tome i sluti, a kamo li, da sam kome rekne svoju duševnu nepriliku. Da, nepriliku, u kojoj se mladićeva duša trza na zagonetnom pitanju: ili se slatkog osjećaja posve odreći, ili mu vrata srca otvoriti?... Od koga pametnoga zatražiti savjet u toj neizvjesnosti? Prebire pameću svojtu i rodbinu, kojemu bi od tih smio kazati, šta ga mlada mori. Ali svakome o nešto zapne. Nikome se ne usuđuje to ispovjediti. A uviđa, da to najposlije mora učiniti, ako se želi umiriti.

Stara je riječ: rođenoj majci se otkrivaju najskrovitije tajne srca. Te se riječi konačno i Marijan prihvatio. »Što mora netko saznati, neka to

bude majka. Ona najbolje razumije svoju krv. Ona je najsigurnija čuvarica povjerene tajne, a i najpouzdanija savjetnica u sumnji.« Tako je umovao momak. Samo je teško, od prirođene sramežljivosti teško tu odluku i izvesti, majci to kazati.

Kada su već bili počeli od južnjaka prokopnjivati proplanci, jedne večeri u kući Bože Glavaša djeca pospala, a odrasli otišli u komšiluk na sijelo. Proračunano ostao doma Marijan znajući, da ne će ni mame otići nikuda. Ele, bili su sami budni u toploj sobi. Sin i majka Lucija.

»Mame, smijem li ti kazati nešta, nešta, što ne zna ni crna zemlja ?«

»Ja zar ima šta, sine, šta bi sakrio od svoje majke, kojoj ljubavi ne mogu shvatiti djeca, dok i ona ne postanu jednom roditelji ?«

Marijan s velikom mukom stidljivo gledajući u pod istisne kroz zube majci:

»Ne smijem okolišivati... : U me se zagledala jedna cura...«

»Pa to nije ni sramota ni grijota, dijete. To mora najpošlje biti. A već si dozorio za djevojačke ljubavi.«

»Ama, majko, ona nije kršćanskoga zakona. Emina, kći našeg age Ajasbegovića...«

»Aja, sinko !« razrogači mati, brižna za nevinost i vjeru svoga Marijana, oči na njegovu zadnju riječ i nadoda: »Ili šalu zbijaš, ili od zbilje govoriš ?«

»Potpunu istinu, majko rođena. Ne spada sa starijim se šaliti.«

»Pa reci, sinko, svojoj majci: odakle ti za to znaš ? I od kojega vas prvoga potiče ta ljubav ?«

»Po duši ti kažem, mame, da ja ko kršćeno čeljade nijesam o tome nikada ni sanjao. Ona mene neki dan dočeka u mraku pod kulom i očitova mi svoju ljubav. Moram priznati, da me to nije moglo ostaviti hladnim: upalilo i meni neku vatru u srcu. Ali sam je tušio bojeći se grijeha. Nemiran sam radi toga. Zato sam ti, mila majko, i otkrio ovu duboku tajnu, da me nasvjetuješ i uputiš.«

Lucija shvaćajući ozbiljnost stvari nije mogla dugo progovoriti, nego je nepomično zurila u Gospinu sliku na zidu, ko da išće rasvjetljenja. Dok ne prozbori:

»Milo dijete, nijesam toliko pametna, da ti mogu odmah dati savjet u tako krupnoj, neobičnoj stvari. Promislit ću, a i Boži sve nasamo reći, da čujem, šta on misli. Iza toga ću ti kazati roditeljsku riječ. Dotle se gledaj umiriti i kolikogod možeš iz glave izbijati o tome misli. I Bogu se preporuči, ko što ću i ja, da se ne bi iz toga izleglo kakovo zlo...«

III.

POŠLJEDAK dugoga dogovaranja između Lucije i Bože bio je taj: da on mora otići »ujaku« župniku, neka mu rekne cijelu stvar, jer se ona ticala zakona i duše, a nesamo ljubavi među djecom. I Božo otišao.

»Hvaljen Isus, oče poštovani, i blagoslovite me !« pozdravlja Božo u skromnoj redovničkoj kući svoga misnika fra Filipa Nikića, jedra čovjeka dobroćudnog izgleda.

»Bog te blagoslovio, Božo! Koja dobra ? Ako ja sam ne pogađam, jer je tvoj Marijančić dorastao da ti dovede kući nevjestu.«

»O takvom se nečemu radi, oče, ali posve iz druge ruke, nego ide. To me i dotjeralo do vas, ko svoga zakonoše.«

»Šta je, po Bogu brate ? Nije zar mrtva glava ?«

»Nije dosad, ali bi mogla biti mrtva i glava i duša, ako se sve ne uredi mudro.«

»To se onda čini, Božo, nešto ozbiljnije nego redoviti ženidbeni poslovi.«

»I jest, poštovani ujače. Ja prije svega mislim, da roditelji trebaju biti na ruku djeci, ako se vole i žele postati svoji, te sve zapreke toj ljubavi ukloniti.«

»Pametno govoriš, kršćanine. To ih Božji zakon i duži.«

»Ama mi je nekud nezgodno i kazati vam, o čemu se radi.«

»Slobodno, čovječe. Ta vi meni ko svome duhovnom ocu kazujete sve tajne srca, pa nemaš razloga stiditi se, da mi i tu svoju otkriješ.«

»Pravo je tako. Evo, što je: Pogodili ste, da je moj Marijan makar iz daljega za ženidbu, ali ga se oplela neprilika. Zaljubila ga turska cura. Kako sam razabro, ona budali za njim, a ni ona njemu nije mrska. Ja i moja stara, kojoj je dijete tu stvar potajno očitovalo, bojimo se zla po njegovu dušu, da što nezakonito ne učini, ako mi ko pametniji toga ne uravnamo. A bojimo se bome i za naše glave, jer znate, čiji je vakat, pa od nepromišljenosti djetinje mogli bismo svi stradati. Eto, oče duhovni, u ovoj sam stvari došao do vas — ko imam komu — da me nasvjetujete i uputite.«

»Najprije ti hvalim, Božo, što u ovako škakljivoj stvari nijeste ništa uradili mimo svoga zakonoše. Zatim ti velim, da ta ljubav djece nije pred Bogom grješna, ako se samo izvede na pravi put, naime: ako se po zakonu Božjem i crkvenom uredi.«

»U tom i jest, moj poštovani oče, zec: kako bi se njihova ljubav mogla u zakon uvesti?«

»Prije svega moramo biti do krajnosti oprezni, jer da izađe na javu, kako kršćanin gleda na turkinju, mogao bi sav kršćanluk ovoga kraja ljuto postradati od Turčina gospodara. Drugo, morat ćete nekako izdaleko saznati: kako ta cura osjeća prema vjeri Isukrstovoj, to jest vjeri našoj. Nijesu naše prilike ni zemlja za ženidbu dviju vjera, koju sveta Mati Crkva u povoljnim prilikama dopušta. Stoga moramo na nešto drugo računati. Kada dakle ono od cure saznadnete, onda opet dođi svom ujaku na daljnje savjetovanje.«

»Visoka vam hvala, poštovani duhovniče, na uputama. Ja idem polagano raditi po vašim mudrim riječima...,« zahvali Božo »ujaku« i vrati se kući.

Božu je s velikom nestrpljivošću iščekivala žena, a i sin Marijan. Kakve li će glase donijeti od župnika, jer o njegovu pravorijeku ovisi sav daljnji razvitak stvari. Štogod je Lucija više mislila na Eminu, nekuda joj dražom postajala. Čak ju je u pameti već nazivala slatkim imenom nevjeste.

»Ženo, ujak nam najprije begeniše i hvali, što nijesmo na svoju ruku radili ništa u toj stvari, koju on naziva vele važnom. Onda kaže, da mi po Božjoj zapovijedi nijesmo smjeli zabaciti gledanje djece. Božji su putevi i računi nedokučivi.«

»Hvala ti, Bože, kad se imamo na koga obratiti za savjet u ovakim dvoumljenjima!« uzdahne Lucija.

»Najvažnije, što mi naš ujak kaza, jest: da se ljubav među dvoje mladih, koji nijesu iste vjere, more nekako u zakon dovesti.«

»E, to i jest ono, što sam jedva iščekivala čuti.«

»Iz misnikovih besjeda mogao sam razabrati, da on na nešto cilja prije sastanka te uzajamne ljubavi, jer mi naredi, da moramo ubrzo od turske cure saznati: kako je priklonita našoj svetoj vjeri.«

»Pa tu ćemo misnikovu zapovijed i ispuniti.«

»Zadnje mi naredi: dok o curi to saznamo, da mu opet dođem, a onda će nam istom moći dati daljnje savjete.«

IV.

EMINA je od onoga sretnog susretaja s Marijanom postala još čeznutljivijom za njim. Sada je žudila saznati: šta Marijan osjeća prema njoj, pošto je ona već njemu otvorila svoje srce. Najsitniju je prigodu za to saznanje iskorišćivala. Ako je Marijana nekad nanio put ispod njezinih pendžera, motrila ga, kako će se držati. Uh, srce joj zaigralo u grudima: Marijan je bacio oko na njezin pendžer! Poslije tjedan dana još je jedamput uhvatila tako njegov pogled na svoj visoki čardak. To joj napuni srce utjehom i veseljem. No tražila je prigodu, da jače dirne u žice draganova srca. I ta joj se preko nade zgodno pružila.

Lucija je trebala nekada doći u aginu kulu na kakav posao. Baš je krajem zime aginica bila sazvala iz komšiluka ženskinje u vlačilje lana. Došla i Marijanova majka. Tu bile zajedno i kršćanke i turkinje. Radilo se i govorilo — ko ženskadija, ne manjka im riječi. Emina se sve nešto vrzla oko Lucije, čega nije nitko drugi razumio. Ko da rečeš, opazila cura, da je i ova kršćanka prema njoj ljubeznija, toplija, bliža. Sijelo se rasulo. Emina neopazice isprati Luciju, a pred kućnim vratima naglo joj gurnu nešta u ruku jedva čujno šapnuvši:

»Ovo podaj svom Marijanu...«

Žena je slutila, da bi to mogao biti kakov amanet, ali putem u mraku ne htjede ništa razmotavati, da ne oduzme čara daru djevojačkom. Nasamu predade pošiljku sinu, kojega obli rumenilo, kad mu kaza majka, od koga je to. Razmota. Prelijepa čevrma sa debelim granama. U njoj zdrava jabuka budimka s jednom duguljastom parkom sa strane. Sve je to mirušalo sitnim beturanom... Momkovo srce jače zakucalo, svaka mu žilica poigrala. Kao što se pup ruže razvija pod toplinom sunca, tako se razvi u njegovu mladom srcu nekušana slast ljubavi pri ovakom daru ruke djevojačke. Od dragosti hoće da odmah raskriži jabuku, ko da će otvoriti Eminino srce i u nj zaviriti... Ali nož zape o nešto tvrdo. Prireže je s druge strane... a usred nje — do košpica svjetluca tanki zlatiš igrmiluka (turski dukat). Sve to ko svet amanet predaje momak majci, nek pohrani u svoj sanduk.

Ljubavne niti između tih dvaju srdaca počele se sve više plesti, dok jednom ne satkaju čvrst, nerazpojiv most. Uskresana iskra čiste ljubavi palila je odsada i Marijana, te je osjećao potrebu, da traži prigodu sastati se s djevojkom, kako bi i on njoj izrazio svoje osjećaje, ali ujedno da razabere — što mu je najpreče, — kako ona misli za njega poći kao muhamedanka. Tim bi izvršio i nalog ujakov, izdan njegovu ocu.

Činilo se, da je gotovo nemoguć sastanak kršćanskoga momka s njom, turkinjom Eminom, koju su čuvali ko pticu u krleci. Premišljao Marijan razne puteve za taki sastanak. Svi teški, neprohodni. Toliko ih je dijelio krst i polumjesec!

»Oh, da su nam krila ptičja, koja bi nas digla na visoko drvo, daleko od ljudskog oka i uha!«

Ali ljubav je domišljata, kako veli Sveto Pismo. To je ona pokazala i kod zaljubljenoga Marijana. Smislio on nešto. I jedinoj majci kazuje svoju osnovu: Neka ona naime jednoga dana upriliči kod kuće žensko sijelo, na koje da pozove uz ostale i aginicu s kćeri Eminom. Majka bi Lucija uzdurisala tada povod, kojim će se moći na čas neopaženo odstraniti iz društva djevojka na stranu, gdje bi je on sakriven čekao.

Marijanova mati nakon maloga mozganja usvojila sinov plan. Počela za njega izdaleka pripravljati aginicu. A aginica, kojoj nije bilo mrsko zaći svojim kmeticama, pokazala se spremnom doći na to sijelo.

Bio prvi utorak iza Josipova. Lucija naumice opremila svu muškadiju iz svoje kuće za vanjskim poslovima, da ne budu na putu turskim uzvanicama urečenog sijela. Samo je potajno ostavila Marijana, kojega prije svanuća sprati u pokrajnu udžeru (smočnicu). Oko pola dana izbije u Glavaševu kuću na sijelo dosta kona, a među njima i aginica Bisera sa kćeri Eminom. U toploj sobi na jednome kraju posjedale u krug žene, na drugome djevojke — zajedno kršćanke i turkinje. Starije srkale crnu kavu, mezetile, a mladež se šalila, smijala, zabavljala orasima i ošafom (osušenim voćem). U veselju zgrabi Anka Tomićeva Eminu za ruku i odvuče iz sobe, da će tobože još štogod izmamiti od domaćice. To je bilo sve naručeno. Anka odmah potrči iz kuće, da ništa ne vidi, a Eminu gurnu Lucija u udžeru, čega nije nitko opazio. Stala cura okamenjena, a i blažena, što se nikad ne sluteći našla nasamu s onim, koji joj oteo srce.

»Ma, jesi li to ti, slatki Marijane? Kakva li nas sreća sastavi!«

»Želio sam ovaj sastanak, da mogu i ja tebi reći, što mi je na srcu.«

»O Marijane, srce iz njedara, reci mi rođenim ustima: imaš li i ti ljubav prema meni?«

»Imam, djevojko. I to veliku, vrelu ljubav. Ne da mi momačka čast i kršćanski zakon, da ti tu ljubav potvrdim poljupcem ili zagrljajem. Dosta je sada, Emino, da su naša srca zagrljena.«

»Ah, hvala ti, Alahu*, da me voli onaj, na koga mislim danju i noću!«

»Za ovih kratkih časova našega sastanka moramo biti načistu sa svime o našoj ljubavi. Reci mi dakle, mila, šta ti misliš od ove naše ljubavi? Da nam možda samo plamsa u srcu?!«

»O ne, dilberu moj! Ona nas mora svezati u zajedničko življenje. Moramo se uzeti, postati svoji.«

»E, golubice bijela, među nama je velik jaz, koji nas priječi, da se uzmemo. Nas dijeli vjera.«

»Ja ću, ljubljeni moj, pregaziti sve jazove i ponore, da postanem tvoja... tvoja i ničija više. Ja bih se odrekla stotinu vjera, samo da se možemo uzeti.«

»Meni, dušo, ne zamjeri, što ne mislim tako. Ja svoje vjere ne bih ostavio za hator cijeloga svijeta, pa ni za tvoj, ako bi ti od mene tražila tu ucjenu za našu ženidbu.«

»Nipošto, dragane! Opet ti velim: ja hoću da pođem za te, pa ti od mene traži, šta hoćeš. Ja od tebe ne tražim ništa, nego samo tebe. Ti ko muška glava uređuj, kako znaš, da je najbolje i najzgodnije. Ja sam na sve pripravna. Voljna sam prići i na tvoju vjeru, ako bez toga ne možemo doći do sreće.«

»E sada smo načistu, curo moja. Zadajem ti momačku vjeru, da onda ni s moje strane ne će šta drugo smetati, kako bi kadli tadli došli do te naše sreće.«

»Ne smijem se, dragane moj, dulje zadržavati, da ne bi moja nane štogod pomislila, posumnjala. Eto smo sporazumljeni... Zbogom, slatki!«

* Alahom zovu muslimani Boga.

»Zbogom, diko moja!... Misli na me!...«

Da se zabaci trag Eminu izbivanju, razdragana Lucija dade njoj i Anki Tomićevoj vruću maslanicu s ognjišta, koju vragoljastim hihotom unesoše u sobu među svoje mlado, veselo društvo.

V.

MARIJAN je rekao majci, kako je Emina na sve pripravna, pa i na to, da prijeđe na kršćansku vjeru. Lucija je bila sva blažena od te vijesti. Njezin najdraži sin Marijan i ko zora lijepa Emina — bit će nekada jedno — muž i žena! Ta ju je misao opajala i sladila joj tolike druge gorčine ondašnjega života. I ona je čvrsto odlučila prinijeti svaku žrtvu konačnom sjedinjenju, sreći ove dobre djece. Uvidjela majka, da se s onako jasnom izjavom djevojke momku počelo veliko klupko sudbine odmotavati, ali ujedno je predviđala mnoge muke, dok se cijelo odmota...

Božo iste hefte otišao fra Filipu. Došao mu reći pošljedicu razgovora svog sina s turskom djevojkom... Razboriti duhovnik sa duševnom radošću primio na znanje volju Emine: i pokrstiti se, da se samo vjenča za Marijana. Milo bilo dobrome pastiru, da se njegovo malo progonjeno stado poveća jednom novom ovcom, ovcom već odraslom. Istina, ova volja Emine za krstom bila je još samo radi tjelesne ljubavi. Ali je iskusni svećenik znao način tu nižu ljubav oplemeniti, pretvoriti u volju pokrstiti se iz osvjedočenja, iz iskrene privrženosti vjeri Isusovoj, jedinoj pravoj vjeri.

No budnom se pastiru križale po glavi teške, kao olovo teške, ko olujni oblak crne misli... Kako da se izvede ta vratolomna osnova o prevjerenju turske djevojke, još namkinje djevojke, u ovaki vakat turske sile i zuluma? U duhu je predviđao bijedni fratar strašan bijes i neizbježive, krvave udarce zulumćara Salihage Ajasbegovića, kad bi šta i naslutio o takoj stvari sa svojom jedinicom. Opravdani strah hvatao fra Filipa na pomisao, šta bi sve stiglo nesre-

tnu raju, ako bi s vremenom ta Eminina nakana izbila na vidjelo! Jedino ga tješila Božja pomoć i providnost, koja u najzamršenijim prilikama ne zapušta svojih, onih, što se u Njega uzdaju. A on se nepokolebivo uzda, jer započeto djelo jest Božje djelo... Boreći se sa sudbonosnim mislima, izmiješanim s pouzdanjem, prekide župnik šutnju i potiho će Boži:

»Dragi moj kršćanine! Pošto se po tvojim riječima Emina izjavila pripravnom prijeći na našu svetu vjeru, tim je eto metnut temelj, da ti se može jednom nazvati nevjestom. No isporučite joj: da se to zbude, da se s tvojim Marijanom vjenča, mora se najprije pokrstiti. Ali to izvesti veoma je pogibeljan, sudbonosan posao... Reci mi, jesi li o tome ti štogod razmišljao?«

»Oče poštovani, ja sam domaćicom i djetetom pretresao sve prilike, te smo došli do zaključka: da se djevojka mora kako bilo ukrasti iz roditeljske kuće i da je moramo prebaciti daleko među kršćanluk, gdje bi se nepoznata mogla pokrstiti. To je zasnovala naša pamet, pa ne znamo, šta o tome vi, oče, sudite.«

»Nije vam to na odmet. Drukčije se i ne može. U svemu tome daje nam nadu u uspjeh, daje neku sigurnost to, što imamo u svojoj ruci deblji kraj. A taj je, da je na našoj strani djevojka, koja je eto pripravna na sve, što mi odredimo. No najteže je u svemu pitanje: kako bi se taj naum, da djevojka ode potajno iz roditeljske kuće, izveo bez pogibelji?«

»Mi smo, poštovani, i na to mislili te ovo skontali: Salihaga znade, da mu kći ima dosta mušterija i ašika turskih, pa bismo pripazili, kada će joj tih najviše doći na oblazak. Tom prilikom ona bi po noći izišla, a mi bismo je po dogovoru dočekali. To će biti, kao da su je odveli turski nepoznati momci. A nama bi time bio zametnut trag. Moja će domaćica već uhvatiti zgodu, da se neznano o svemu sporazumi s djevojkom, kako bi jedne take crne noći dospjela u naše kršćanske ruke.«

»Pa kako biste dalje tu pustolovinu nastavili, kad ulovite željenu pticu? Jer trebaš, Božo, imati na umu, šta bi počinio bijesni otac, kad opazi, da mu je nestalo jedinice.«

»Nama je glavno sve tako napraviti, da ne pane sumnja na kršćane za taj posao, pa nek aga bjesni na koga hoće drugoga. A mislimo s curom, kad nam dopane šaka, ovo: preobučenu u muške kršćanske haljine iste bismo je noći prebacili daleko od našega vilajeta. Sad je na vama, oče, da nas savjetujete, kuda bismo je prebacili.«

»Moram sve to dobro smisliti i možda sa štokim dogovoriti. Dok te ja opet ne pozovem i svoju ti ne reknem, da nijeste ništa poduzimali. Valja sve razborito pripraviti. Sve držite u najvećoj tajnosti, jer mala nesmotrenost mogla bi sve pokvariti, a nas na vatru naložiti. Neka Lucija, dok uhvati zgodnu priliku, rekne curi tu osnovu, pa nek i ona smišlja, kako će lakše izmaknuti, ako želi osigurati kršćenog momka. Pođi, brate, u miru, a sve preporučite u molitvi Bogu, kao što ću učiniti i ja, Njegov nevrijedni sluga.«

»Najpripravnije ću se, naš dobri zakonošo, držati vaših očinskih uputa. S Bogom ostajte i dajte svima mojima u kući blagoslov!...«

VI.

BRIŽNOM pastiru bila puna glava. Grudi pune slutnja i borba. Trzali se u njegovoj nutrini oprečni osjećaji. S jedne strane vruća želja, da dobije novu ovcu za Kristov ovčinjak, a dušu za vječni raj; s druge strane bojazan, da se on i njegovi kršćani, bijedna raja, tim vratolomnim pothvatom izlažu nevjerojatnoj opasnosti. Križale mu se misli unakrst. Premišljao na razne ruke: kuda bi najsigurnije s djevojkom, kad uskoči? Najednoč mu se ustavi tok misli: tamo s onu stranu Vranice planine. Palo fra Filipu na pamet, da Lucija ima rođenu amidžićnu udatu u skopaljsko selo Voljice. K tome je njegov školski drug fra Pavo Vidić bio tada parok u Skoplju. Možda

najsretnija misao! Da piše fra Pavi i opiše, kako kani u njegovu župu prebaciti jednu tursku djevojku k rodu buduće joj svekrve. Tude bi se ona krila i poučavala u kršćanskoj vjeri, a kad postigne potrebitu pouku, moći će se tu i krstiti s dozvolom apostolskog vikara (bosanskog biskupa). Kada se to glavno postigne, Bog će providiti za daljnje...

Smišljeno, učinjeno. Fra Filip napiše opširno pismo fra Pavi, i to za veću sigurnost na latinskom jeziku. U njemu potanko izloži cijelu povijest i osnovu za pokrštenje mlade turkinjice. Knjigu pošalje preko planine po posebnom sahiji (glasniku) u ravno Skoplje. Baš se šuma počela osipati listom, kad ovaj pritegao opanke za daleki put.

Prošla su samo četiri dana, i fra Filip dobije po istom brzoteči odgovor od svojega po redu brata iz Skoplja, koji se ponudi na svu uslugu. I on najkrepčijim riječima stavi fra Filipu na srce, neka se u svemu postupa sa što većom opreznošću i tajnošću, jer da su i u skopaljskom kraju vrlo zaoštreni odnosi prema ionako bespravnim kršćanima.

Prilično se razvedrilo nujno čelo dobroga ujaka, kada je proštio to pismo. Vidi, da se zamršeno pitanje povijesti jedne duše počelo povoljno razmrsivati. Poruči dakle u brzo po Božu Glavaša, da od njega čuje, jesu li njegovi dosada što proveli od naređene im zadaće oko izbavljenja cure.

Malo prošlo, i eto Bože ujaku.

»Ja sam se, moj Božo, kako ti obećah, mnogo smišljao, mnogo mozgao, kuda ćemo s curom. I smislio sam ovako, te ovako...« sve mu potanko ispričao fra Filip. »Dapače sam već i pisma izmijenio sa skopaljskim fratrom. On moju namisao u cijelosti begenisao i obećao mi svu svoju pomoć za ovo plemenito djelo... Kako ti se dakle to sviđa?«

»Tko će opet ko školovana glava!« Božo će mu prostodušno. »Mi se doduše nijesmo mnogo ni bavili govorom, na koju bi stranu prebacili djevojku, jer za to smo se nadali više od vas. Ali, oče, taka vaša umna zamisao riješila je svu zagonetku, zagonetku,

koja je od svih najteža. Kad izmjerimo sve prilike i okolovštine, zaista se to ne može spretnije izvesti. Znam već, da će to biti po ćeifu mojoj staroj.«

»A sada ti kaži meni, šta ste vi uradili?«

»Drage volje, poštovani, jer se nadam, da će naš uspjeh obveseliti i vas, kao što je nas obveselio. Prije svega vam moram reći, da nam se od sebe pružila prilika bolja, nego smo je sami željeli. Bilo je drugi dan po Barjamu (najvećem turskom blagdanu), kad aginica naša sazvala sebi sijelo samih kršćanki iz komšiluka, a napose svojih kmetica. Došle gazdinici i svojoj aginici sve, da joj se ne bi zamjerilo. Kažu, da je bila nešto plaho dobre volje među njima. Svojoj jedinici Emini — da vlahinje napare oči — naredila, neka dvori gostinje. A njoj, čujte, dodijelila — Božjim promislom — moju Luciju, da curi pomaže. Osobito da joj pomaže u mutvaku (vanjskoj kuhinji) podgrijavati slatko i peći kavu. Tu je Lucija djevojci ubrzo iskazala naš plan, a ona na sve pristala. ,Da kako bilo postanem jednoč Marijanova, pa i vaša!' rekla Emina. Kad ju je moja domaćica upitala, šta misli, koja bi prigoda bila najzgodnijom da umakne iz svoje kule, reče cura, da toga ne može lako reći odmah, nego će se dobro smisliti. Ugovore sastati se na vodi u subotu večer oko akšama (sutona), kad će joj moći kazati, što je smislila... Odatle se može eto suditi, da djevojka zrelo shvaća, šta treba da uradi...«

*

U isto je vrijeme maštala zaljubljena djevojka, kako bi prekoračila sve klance i zapreke, da što sigurnije dospije u ruke Marijanovima. »Ako učinim ovako, čeka me na putu ovo,« govorila sama u sebi Emina. »Htjednem li se izmaknuti neopažena na onu stranu, bojim se, da me ne spaze oni, pa jao — sve propade.« I stotina drugih osnova vijalo se mladom neiskusnom glavom. Prolazile tako besnene noći i približavala urečena večer sastanka s Lucijom. Iz svih onih raznih nacrta, koji su joj iskrsavali pred očima, smisli jedan stvaran, koji će iznijeti budućoj

svekrvi, pa jeda li ga i ona usvoji, ili ko pametnija žena preinači.

Lucija je u majčinskoj skrbi za dvoje mladih i sama u sebi premišljala, kako da izmakne djevojku. Premudrom je Stvoritelju stvar vruće u molitvi izručila, neka ih On nadahne, kako će što spretnije sve izvesti. Željno je iščekivala subotu, da se po dogovoru sastane na vodi s Eminom.

Kad je došla subota, zamoli Emina majku aginicu, da joj dopusti iznijeti na vodu nešto staklarije, pa da to sama opere, jer se to nije smjelo prepustiti nespretnoj izmećarici (sluškinji). A usput i da uskine koju granu rascvjetanog jorgovana, kojega je omašan grm rastao nad samim koritom. Obični se vodari bili svi izredali, te se obje ugovornice mogle nadati, da ih ne će kod česme nitko smetati u kratkom, za njih silno važnom razgovoru.

Pred sumrak već čekala Lucija sa fučijom na vodi, kad izbi sa svojim posuđem i Emina. Plašljivo kao zec obazre se naokolo, da je tko ne vidi, prihvati Luciju za desnu ruku i vruće je cjeliva. Turkinja kršćanku. Cura ne dangubeći odmah progovori:

»Draga druga majko! Dok smo evo same, da ti smjesta otkrijem, što sam smislila. Meni se učinila najzgodnijom prilika skori Đurđev dan, da na njega ostavim usku rodnu kuću i umaknem u široki svijet. I tebi je poznato, da toga dana mi sva turska ženskadija izlazimo na zelen teferičiti (zabavljati se). A veselje se protegne redovito do u mrklu noć. Ja bih te večeri s kakvom izlikom na čas ostavila svoje društvo i... umakla u crni mrak prema onoj udolici, kojom teče seoski potok. A vi biste me trebali tude dočekati i preuzeti. Tako ću ja postati vaša, prijeći u vaše ruke, i vodite me kudgod znate, tamo, gdje ne će za me čuti babo ni nane. Sad reci, Luce, je li ludo, što sam nakastila (naumila)?«

»Ne ću, draga ćerce, reći, da je ludo, ali nije oprezno. Mislim, da tebe ne smije posve nestati s prvoga teferiča, onoga na Đurđev dan. Mogla bi na kršćane pasti sumnja radi tvoga nestanka, jer ne običaju

tada dolaziti curama vaši momci, na koje jedine ima pasti sumnja, da su te oni ugrabili.«

Emina se malo podnimi obješene glave. Vidjelo se, da misli, prosuđuje. Nakon razmišljanja progovori:

»Vidi se, da je starije čeljade pametnije. Ja nijesam bila sve to izmjerila. Onda bi, majko, prema tvojim primjedbama mogli ovako udesiti: Ja ću se na Đurđev dan samo malo vremena odstraniti s teferiča, pa se opet vratiti. Tim bih im zabacila trag za drugoga posvemašnjeg odlaska. A kad da ja opetujem tu igru na drugome teferiču? Smatram najprikladnijom za to prigodu na prvi petak po Đurđevu danu, kad naša ženska mladež s majkama isto izlazi na teferič radi razgledanja s momcima. Do toga bi vremena vi mogli nabaviti ljude, kojima ćete me predati iza bijega.«

»Slatka nevo — ako se ne ljutiš na ovo ime tako rano ti dato — ova ti je zamisao zlatom okovana. Dakle od jučerašnjega petka dvije hefte (tjedna) do tog odlučnoga dana. Naš čovjek i ja odmah ćemo po smrknuću otići te večeri u spomenuti dolinjak pokraj one divlje kruške. Tude ćemo te čekati, dok se ne istrgneš iz okova, koji stežu tvoju ljubav. Ti se dakle, Emino, samo gledaj sretno pobrinuti za sebe, a za sve ostalo ja ću brigu voziti.«

Luce po sretno obavljenom odgovoru poljubi Eminu nježno u čelo, poljubi prvi puta. A ovaj rijetki poljubac sakrio je mukli mrak, koji bi jedini znao pričati tajnovite razgovore blizu agine kule.

VII.

OSVANUO Đurđev danak u svomu čaru svibanjske prirode. Mladi list u gori, behar u baščama, proljetno cvijeće po tlu. Sve mami čovjeka iz kućne dosade u takvu prirodu, u zelenilo i šarenilo, osvijetljeno, ogrijano žarkim suncem.

Haremsko ženskinje sela Podosoja prošetalo sa punim svežnjevima i zembiljima (cekerima) na mekanu

travu, u hladovinu mirisavih oraha najljepše bašče u selu, bašče kadune Zulfine. Ražanj se okreće, kava peče, bezbrižna pjesma odjekuje. Salio se u jedno čar prirode sa užitkom srca i tijela. I Emina je sa svojima drugaricama sva u zanosu veselja, pjesme, kola, igre. Nitko ne sluti o dubokoj tajni njena srca... Izvela je proračunano i glumu o časovitom iščeznuću, to se bilo zapazilo i zakratko zabrinulo mlado njezino društvo, čak i majci joj do ušiju došlo. Eminin brzi povratak među druge opet je sve obradovao i oduzeo povod ikakvoj sumnji... Do noćne zvijezde ostalo je sve u zagrljaju ugodne majske noći.

Prošli časovi teferičkog veselja. Ali Emini ostavili u srcu tragove nenadane sjete, čak borbe. Donijeli joj napast, kolebanje. Kako se prikučivalo vrijeme njezina obračunanja sa sudbinom, đurđevdansko joj je veselje baš u nezgodan, odlučni čas stalo mutiti prijašnje odluke. Počela je ispoređivati medene satove teferičkog uživanja sa crnom, neizvjesnom budućnošću naumljenog pothvata. U to se zamislila i sama sebi ovako zborila: »Je li pametno ovo, što sam ja naumila? Da me nije zanio mladenački vjetar, vatra sevdaha? Gorko je ići u neizvjesnost, u tamnu budućnost, a ostavljati sigurni serbezluk (slobodu), milovanje majke, kućno bogatstvo, slatke nade roditelja, nasmijanost i grlenje sa svih strana. Istina, Emina, ti ljubiš Marijana do ludila. Ali zrelo promisli: vrijedi li on svega onoga, što ostavljaš? I šta ti ga je u srce usadilo?...«

Takva su kobna pitanja počela izbijati u duši Emininoj sada, kad se približilo vrijeme ostvarenja osnove. Niti se mogla otresti tih zamamnih misli, niti istjerati Marijana iz srca. Srce ju je vuklo na jednu stranu, razum na drugu. Nije imala snage odlučiti se ni za ovo ni za ono. A što je najkobnije, tu je tešku duševnu borbu morala voditi sama: ne može nikome svog jada odati po onoj narodnoj pjesmi: »Bol boluje — nikom ne kazuje«. Možda bi je drugi mogao nasvjetovati, uputiti, ali eto mora sama sebi kapu krojiti, da, kapu i sudbinu...

Od tih je nutarnjih preokreta i jakih potresa Emina postala zamišljena, sjetna. I njezini su to roditelji opazili, ali nijesu mogli odgonetnuti tajnu šutljive Emine.

Upravo prve nedjelje iza Đurđeva dana bila je misa s poljskim blagoslovom na susjednom kršćanskome groblju. Mnoge misare vodio put ispod Ajasbegovića kule. Emina sjedjela do pendžera zamišljeno. Prošao i Marijan. Bacio oko na njezin pendžer. Sreli im se pogledi — ko da su kresnule dvije munje.

»Bože veliki! Lijep li je, drag li je oku mome, da sva zadršćem, kad ga vidim!« uzdahnula je u sebi Emina.

Taj je susret očiju i srdaca tolikom silom uzbibao grudi Emine, da su bili iz njih potisnuti svi drugi osjećaji. Počelo je prevladavati srce, zabacivati sve druge razloge i dokaze. Djevojka stala sama sebe uvjeravati, da je sada na pravome putu... te je ovako mozgala, govorila: »Evo u ovim zadnjim časovima moje potištenosti i borbe kao da me probija neka nerazumljiva težnja, koja me sada privlači Marijanu snažnije nego prva ljubav. Ko da mi ozgor silazi neka zraka, koja mi rasvjetljuje nutrinu, zapaljuje srce prema Marijanu vruće nego obični sevdah... Od tog novog, neshvaćenog osjećaja dolazi mi u srce neka bistrina, snaga, da pogazim sve ugodno za sobom, pa jurnem za Marijanom u budućnost ne znam kako neizvjesnu... Oh, tko da mi razjasni ovaj zagonetni osjećaj!... Da me opet mladu ne zavarava sama draž tjelesne ljubavi za momkom?!...«

Misli, misli djevojka opet. No nenadano je iz dubokih misli trgne iskrsla iskra u glavi: »Da ovaj nepoznati osjećaj, što me sada jače vuče k Marijanu, nije njegova vjera? Dosada sam toliko puta motrila kršćane, gdje ovuda prolaze k svojoj najvećoj svetinji — misi, a nije mi nikada padalo na um pomisliti štogod o njihovoj vjeri: da je možda ljepša, bolja, primljenija kod Boga od moje... Doduše mogu priznati, da mi kršćani nijesu bili nikada mrski. Možda je zaista tu pravi razlog ove pojačane ljubavi prema Marijanu?...«

I misli Emina, misli, a duša joj se sve više vedri i napunja tako slatkom, neizrecivom slutnjom...

Marijanovi su roditelji preuzeli najpogibeljniju zadaću: sve pripraviti za sretan bijeg djevojke. Podijelili su bili uloge. Lucija je otišla u peto selo po svoga brata Ivešu, koji bi imao biti djevojčin provodič u novu postojbinu. A Božo se izgubio preko planine, čak u Skoplje. Osvanuo je nenajavljen u kući svoje daljnje balduze Anice Herceguše, da joj tajno naustice priopći cijeli događaj, koji će imati završetak pod njezinim krovom. Sve se u redu obavilo. Obje glave primile su namijenjene dužnosti i iz rodbinskih obzira i radi svete stvari: pridobiti jednu dušu za »lipu viru Isusovu«.

Dotle je Emina dalje nastavila rješavati svoju zagonetku, misleći pri tom sve više na Marijanovu vjeru. I gle, ništa ne nalazi, što bi joj činilo Marijanovu vjeru odvratnom. Naprotiv — štogod više o njoj misli, postaje joj sve privlačljivija. Nije bila doduše ništa upućena u nauk i istine kršćanske vjere, ali je sudila po vanjskome, po ljudima kršćanima, koji tu vjeru slijede. Zdravim je okom uviđala, da su oni bolji, bogobojazniji, pravedniji, milosrdniji, revniji od ljudi njene muhamedanske vjere. Ko zna, da nije baš radi te naravne sklonosti prema kršćanima i bacila oko na kršćanskog momka uz tolike turske pristale i bogate momke!

Iza duljih duševnih kolebanja, borbe, rasuđivanja stala je Emina pomalo ozbiljno pomišljati, kako je kršćanska vjera u sebi tako lijepa, da će morati postati i vjerom njezine duše.

Opasna borba, za koju nitko drugi nije znao, svršila je sretno za Eminu. Upoznala je u njoj ono, što vrijedi najvećih žrtava i stradanja. Prestade kolebanje i premišljanje, te nastupi neslomiva, nepromjenjiva odluka: održati zadanu riječ i poći za kršćanima, makar ju čekale najveće teškoće. Uvjerenje i ljubav nadvladat će svaku teškoću!

Smirena u duši čekala je turska djevojka određeni dan, da izvrši neopozivo urečeni korak.

VIII.

U BOŽINU kuću banuo jedne noći iza Đurđevdanske nedjelje Iveša Tomić, šurnjak Božin. Božo i domaćica Luce jedini su znali svrhu ovoga dolaska. Luce je pripravila pune bisage zahire (hrane) za dalek put dvoje velike čeljadi. K tome je smotala u jedan svežanj misne haljine svoga Marijana, da nekome drugom posluže. Bilo je sve pripravno za petak u noć, kada će se zbiti u Podosoju neslućeni događaj.

Oko Ajasbegovića kule viđalo se od podne toga petka strane turske momčadije. Bilo ih i izdaleka. Smijeh, cirlik, vragoljasto zakašljivanje, pogledavanje na pendžer: traže očima lijepu Eminu. Čuli su za nju ko jednu po jednu curu, pa svaki htio biti njezin ašik, pa i ozbiljan mušterija.

Sunce se bilo nešto nagnulo nad goru, kada je aginica Bisera prestupila sa svojom jedinicom Eminom prag svoje kule i krenula na teferič u onu istu bašču, gdje je bio na Đurđev dan. Već se bilo iskupilo dosta turskih djevojaka s majkama iz sela, a još više momaka i sa strane i iz sela. Sastala se oboja mladež, da se zagleda, da se begenisaje. Svi momci uprli oči u najljepšu curu na teferiču — u dilberku Eminu. Neka tajinstvena sjeta, koju nježno probijaše umjetni smijeh, prikazivala ju je još dražesnijom nego inače. U kolu se mlađarci najviše oko nje hvatali, osobito momče Sarajče Alija Tufić. A njoj srce pritiskivaše težina kobnoga nauma, pa se usiljeno gradila veselom, prema svakome ljubeznivom, da samo ne bi tko na njezinu držanju zamijetio što sumnjivo.

Kad bi svirka i igranje prestalo za kratak odmor, mogao se iza ovoga, onoga stabla vidjeti po koji par ašika. Mladenački se obećavalo i lagalo. Emina bi također po koji puta odstupila iz skupine s momkom, koji ju je za ruku povukao na eglenisanje. To joj nije bilo neugodno radi posebnog njezinog razloga. Time je naime od vremena do vremena izmicala očima prisutnika, što bijaše neka priprava za iščeznuće u

nepovrat... Opet pjesma, igranje bez umora. Tanko i krupno odjekivala je ona momačka:

»Pruži, curo, preko kola ruku,
Ja ću tebi rumenu jabuku.«

Miješao se sitni cilik tambure sa skladnim poskakivanjem. Debeli je mrak osvjetljivala u jednome kraju bašče vatra, uz koju sjede žene pričajući i pekući stalno crnu kavu, kojom su »častili« i stranu momčadiju, možda nekima buduće zetove. Praznile se tevsije od slatkih urumašica i baklava (turskih kolača i slatkiša). Sve je bilo do opojnosti raspoloženo, sve izmiješano, da je u daljemu mraku jedva ko koga pripoznavao.

Emina je osjetila, da dolazi njezin čas. Proračunano se malko odalečila, za pokus, hoće li svratiti ičiju pažnju, pa se opet vratila u skupinu, ali osamljena. U priličnom bi razmaku stala prema majci, koju je obasjavao plamen bliže vatre. Pomisao, da će se sada možda zauvijeke rastati sa ljubljenom roditeljkom, stezaše joj dah u prsima. Istina, dok je rođena ženskom glavom, zna, da je osuđena na ovaj rastanak kad bilo. Ali ovako bez zagrljaja, bez alaljenja (oproštaja), ovako ledeno i nijemo ostaviti onu, koja je nju jedinicu svoju pazila više nego zenicu vlastitog oka — uh, to je bilo grozno za djetinje srce! »No druga, neodoljiva sila goni me od nje. I tako mora biti... Zbogom, milena majko. Možda te više nigda vidjeti ne ću...!« Tako je samo sebi govorilo uzburkano srce Emine, koja je u tim potresnim časovima pokazala duševnu snagu, dostojnu jednoga muškarca...

Dva tri puta se još provere kroz svoje druge uzduž i poprijeko, neka vide, da je među njima. Gotovo nečujno izmicala se natraške u dublji mrak, natraške, nek ima u vidu sve gibanje pred sobom. Kada je mislila, da nitko ne vodi računa o sjeni, koja se poput sablasti miče prema ogradi bašče, drhtavom od uzbuđenja nogom prebaci se preko ograde. Još se jednoč otale ogleda, nema li tko iz veseloga društva blizu. Nikoga. Ona ko plašljivo lane sklizne niz strminu u dolinicu do poznate kruške. Mladi mjesec na sreću još nije bio izašao, te je tamna noć mogla sakriti tu Emininu pustolovinu, ali to je bilo donekle i na nesreću, jer u onome mraku nije mogla očima naći, što traži. Stane. Prisluškuje. Primijeti ugovoreni lagani kašalj. Uputi se tamo. A Lucija puna straha i brige stoji i prigušeno će:

»Jesi li to ti, dušo?«

»Jesam, draga svekrvo, kojim te imenom mogu sada napola zovnuti. Ali ne smijemo ovdje blizu ostati, nego se odmaknimo bar sto aršina. Opasna je blizina.«

Njima pristupi i nedaleko stojeći Iveša s opremljenim konjima. Dospjevši na zabitan zaravanak u šumici osjećali su se dosta sigurni. Tude Lucija preobuče djevojku u muške haljine svoga sina Marijana. Mjesec u taj čas izađe i rasvijetli taj rijedak prizor. Cura — momak! Prilično joj je pristajalo novo odijelo, samo bilo nešto preko mjere njezina stasa. Kad je još saznala, da je ono Marijanovo, osjećala se u njem vrlo voljko, tako, da je zaboravila ono, što je ostavila. Obuzela Eminu neka posebna dragost, što je eto sretno izmakla, a i za dalje se nadala sreći i od Boga pomoći.

Lucija nasvjetuje curu o svemu ko rođenu kćer, napravi joj palcem znak križa na čelu, objesi joj o vrat medalju drage Gospe, preporuči je raskriljenih ruku zaštiti neba i slatko poljubi u bijelo lice, a bratu Iveši dobro na srce stavi, da čuva i pazi curu bolje, nego da ju je rodio. I tako se rastadoše...

Dva tajinstvena putnika krenuše uz brdo. Sudbonosni preokreti, što su se tih noćnih sati odigrali nad Eminom, toliko su uzbibali njeno mladenačko srce, da nije zamjećivala ni čara mjesečeve noći u stećoj šumi, kakvoga dosada još nikada nije vidjela.

Moglo je biti oko dva sata iza ponoći, kad izbiše na vrh brda. Tu razjašiše, okrijepiše se hranom te iza odmora proslijediše prema visokoj Vranici. U slobodi vitkih jela, gdje bez straha hoda gorska srna, i oni

se osjetiše slobodni i sigurni. U novom zraku i kraju prošla ih svaka bojazan, jer su smatrali, da izmakoše ispod dohvata onih, koji bi mogli Eminu tražeći progoniti. Kad je jutarnje sunce pozlaćivalo visove šumovite gore, i oni izbili na njezin vrh, a u suton subote spali umorni putnici pred selo Voljice. Djevojka se u grmlju pred selom opet preobuče u ponešeno žensko kršćansko odijelo. U kući Pere Hercega, za kojim je bila udata Lucijina amidžična Anica, predstavljena je Emina kao rodbina iz kuće Luce Glavašuše. Drugo o njoj nije nitko što znao, niti je smio znati.

*

Svatko može zamisliti, kakvo je nastalo zaprepašćenje u kuli Ajasbegovića, kad su otac i majka spoznali, da im je nestalo jedinice. Osim što im je gubitkom kćeri izvađeno srce iz njedara, još je bila teža sramota za uglednu njihovu kuću, da im se takvim načinom izgubi jedino dijete. Ako je Emina sama od sebe pobjegla, ne će moći ucviljeni roditelji preboljeti tolike neharnosti od svoga djeteta, oko kojega su bili savili ruke i svu ljubav. A ako je preko svoje volje oteta i ukradena, pitahu se: koji je taj nitkov, da hajdučkim putem odvodi kćer koljenovića, namjesto da s ljudima zaprosi od roditelja njezinu ruku, kao što dolikuje napola begovskoj kući?

Stalno su vjerovali, da je po srijedi udaja. O njoj im kćer nije nikada govorila, pa im se zato činio još čudnovatijim njezin nestanak. Htjeli su pod svaku cijenu rasvijetliti taj crni slučaj. Raspitivali su svakoga od društva one noći: Ako ju je zadnji vidio? Ali nitko nije znao ništa pravo reći. Kao da je bez ičijega viđenja u zemlju propala, a eno svi su s njome bili gotovo do završetka teferiča. Nagađalo cijelo selo o svemu mogućem, pa i nemogućem. A dakako nitko ni u snu nije slutio, niti izdaleka natucao, što se zapravo s Eminom dogodilo. Sumnja sviju padala je na one strane momke, osobito na Aliju Tufića, da je neki od njih curu »umakao«. I sudili su: ako je

to počinio momak od soja, znat će svoju dužnost, da dođe »na mir«; a ako je rđa, ostade neisprana sramota na imenu Ajasbegovića...

Uzalud bilo na sve strane raspitivanje za Eminu, a još manje čekanje, da bi se javio sam otmičar. Uzaman sve — o njoj ni sjene glasa.

Kod matere bilo povrijeđeno čuvstvo ljubavi, a kod oca ponos. Majka je danju i noću kukala za svojom Eminom, svojim razgovorom. Od tuge veremila, te joj nije dolazio ni san na oči ni tek na usta. Otac je opet bjesnio od srdžbe na onog „kopilana", koji se drznuo dotaknuti nevjenčane mu kćeri. Da mu je bio taki zet na domašaju, lako da bi okušao oštricu Salihagina handžara. Razaslao na više strana sahije, da raspituju, traže trag izgubljene Emine. Dapače proglasio gazdinske moštuluke (nagrade), tko bi mu donio pouzdane glase o njoj. Ali — ko da se sve šutnjom zaklelo. Ni o živoj ni o mrtvoj nikakva habera (vijesti). Iza tri mjeseca uzaludnog traženja izvadili roditelji iz glave, da će ikada šta čuti o svome djetetu. Majka to očajno trapila u srcu, a otac trajno bio »naliven jidom«.

IX.

DOK JE u turskom Podosoju vladala tolika zabuna i potištenost radi izgubljene Emine, u skopaljskoj je kući Pere Hercega bilo veselje radi dolaska lijepe domaćičine rodice, koju su zvali Sumbulka. I nitko od ukućana, osim Anice i muža joj Pere, nije sumnjao, da ona nije kršćena Sumbulka. Emina je zvala Anicu tetkom.

Jedne od prvih nedjelja povede »tetka« svoju mladu rodicu k misi. Kada se svijet razišao kućama, uvede je u kapelu fra Pavi. Revni pastir u vjernoj brizi za svoje ugroženo stado bi obradovan nad ovom novom ovčicom, koja hoće da uniđe u sretni tor Isusov. Kad je stao ispitivati umiljatu djevojku: šta ju je odbilo od rođene kuće i ponukalo, da se izvrgne

tolikoj pogibelji i neprilikama, dobi odgovor, koji ga je iznenadio:

»Dobri duhovniče, mene su dvije stvari privukle na kršćansku stranu: ponajprije ljubav, kojom dišem za kršćanskog momka Marijana, a drugo, što mi je nekud odražala vaša vjera, vjera Isusova. Stoga imam veliku želju najprije se pokrstiti, a iza toga se s Marijanom Glavaševim vjenčati.«

»Drago dijete, te su želje dobre i Bogu drage,« reče joj fra Pavo. »Samo ja moram biti posiguran, je li tvoja volja za kršćenjem iskrena ili samo od toga, da se lakše udaš za svoga momka.«

»Ne trebam vam toga dokazivati mnogo, nego ukratko velim samo ovo: Ako ne mogu postati Marijanova ko kršćanka, ne ću ni poći za njega. Ako će jednoč biti u nama jedno srce, to neka bude i jedna vjera. Samo nas ona može zajedno vezati i držati.«

»Reci mi, djevojko, pravo: otkada ti ćutiš u svome srcu tu želju za našom vjerom?« upita fra Pavo gledajući kako se Emina oduševljava za kršćansku vjeru.

»I to ću vam, duhovniče, kazati po pravdi i istini Boga. S početka sam doista voljela samo kršćanskog momka, a pri tome mi nije padala na um ni njegova ni moja vjera. Kad se bilo približilo vrijeme, da izvedemo nešto, čim ćemo se moći uzeti, moja je duša nenadano oćutila bol, kušnju, pridomišljanje. U tim teškim časovima pitala sam sebe: šta me vuče za momka kršćanina, a imam na obir momaka svojega zakona. I poslije dugog ispitivanja pronašla sam sakrivenu u dnu srca sklonost prema kršćanskoj vjeri. Tu sam sklonost izvukla na vrh srca, pročistila je i ne bojeći se svih teškoća i zapreka tvrdo odlučila poći za tom vjerom — prići na Isusovu vjeru.«

»Dobro dijete,« zadovoljno će fra Pavo, »vidim, da iz tebe govori nehinjena istina. Nju mi potvrđuju više od riječi tvoja djela: da si se eto radi ostvarenja svojih plemenitih želja junački otrgla iz materinog krila, da si se izvrgla tolikim opasnostima, tegotnom putovanju, žalovitom prelazu u tuđinu. Bog Svevišnji neka uzdrži u tebi tu svetu želju za vjerom Isusovom, dok je ne primiš. — — — Prije svega, djevojko, moraš znati o našoj vjeri, da se mi kršćani ne otimamo za čeljadima druge vjere, da nas bude više, pa da silom ili prijevarom sebi koga namamljujemo, nego primamo samo one, koji to hoće iz vlastitog osvjedočenja. Uvidio sam, da ti imaš to osvjedočenje. Zatim i to znaj, da mi ne primamo ni onih, koji nijesu dobro poučeni o našoj vjeri — neka znaju, što primaju. To ćeš, draga, i ti morati najprije naučiti, pa ćemo onda o pokrštenju govoriti.«

»Mene su već štošta učili o vjeri Isusovoj, pa ja upravo žudim što više o njoj čuti i razumjeti.«

»Sve su to, dijete, dobra znamenja. Evo naređujem tvojoj tetki Anici, koja je dobro poučena kršćanka, neka te nauči sve članke naše vjere. Ona će te svake nedjelje do ljeta meni svraćati, da ti ja još rastumačim taj nauk. Što brže to sve znadneš, prije će doći i do tvoga kršćenja. Dakle marljivo se pripravljaj učenjem, a za ostalo sve vodit ću brigu ja.«

Pri rastanku Emina poljubi ruku časnome fratru, prvi puta u životu kršćanskome zakonoši, kojega je odsada smatrala svojim duhovnim ocem.

Težnja, da što prije postane kršćanka, neodoljivo je gonila Eminu, da uči što revnije kršćanski nauk. Za nekoliko dana već je znala naizust glavne molitve i članke kršćanske vjere. I to propisno po Biskupovačama.* Kad ju je Anica prve nedjelje predvela fra Pavi na pouku, a ovaj se divio curinu bistroumlju. Sada je on na tim temeljima njezina vjerskoga znanja nastavio izgrađivati dalje: svaku joj je istinu vjere prema njezinu shvaćanju razjašnjivao, razdrobio. Od toga tumačenja svećenikova te njegovih nedjeljnih predika, kojima je prisustvovala s tetkom Emina, toliko se uputila u kršćansku vjeru, da je mogla bez bojazni biti u nju pripuštena. Time se imala nagraditi njezina revnost i ispuniti najvrelija želja, želja postati članom prave vjere Božje.

* Od biskupa Miletića sastavljen udžbenik za kršćanski nauk.

Zauzetni pastir fra Pavo prijavi pismeno cijelu stvar tadašnjemu svetom apostolskom vikaru Bosne fra Augustinu Miletiću. U tom pismu ujedno zamoli dozvolu, da krsti Eminu, i potrebite za to upute. Tada se biskup nalazio na krizmi u sutješkim župama. Fra Pavin je listonoša čekao podrug dana na biskupov odgovor ujaku. Iskusni je natpastir uviđao svu opasnost tog rijetkog slučaja, a u isto je doba gorio svetim plamenom za spasenjem ma jedne neumrle duše, te otpisa svome župniku u Skoplje, da mu najradosnije podjeljuje zamoljenu dozvolu za krštenje muhamedanske djevojke, ali mu teškom opomenom na srce stavlja što veću obzirnost i tajnost u svemu postupku, da ne bi po čemu stvar izbila na vidjelo i radi toga se pokrutili progoni svega stada Kristova s njegovim pastirima. U tome pismu dao je fra Pavi potanje upute, kako ima to izvanredno krštenje obaviti. Ono se po tim uputama imalo ovršiti posve sakrivenio, i to na dan glavnog zaštitnika Bosne, neustrašivoga proroka sv. Ilije. Pokrštenicu neka i nadalje tuđe zovu već nametnutim imenom Sumbulka, a neka joj se nadije ime Ilinka u čast obranitelja bosanskih kršćana sv. Ilije.

Emina je položila najprije pred župnikom strogi ispit o potpunom znanju i razumijevanju svega nauka, koliko je nužno za prijem ovoga glavnog sakramenta. Tom joj je prigodom rekao i biskupovo rješenje: da će je moći na spomenuti dan pokrstiti i time primiti u katoličku Crkvu. Eminu je od toga trenutka obuzimala još veća čežnja, da joj se što prije po sv. krstu opere istočni grijeh, pa da postane Božjim djetetom, nevinim ko Božji anđeo. O sreći je takvog duševnog stanja i sanjala — pa je jedina ta misao sada ispunjavala cijelo njeno biće...

Svećenik naredi »tetki« Ani, neka na dan sv. Ilije rano dovede do njega katekumenu Eminu, i to posnu. Od svakoga drugog sakriveno imao se u sobici župske kuće obaviti sveti čin njezina krštenja. Radi teških vjerskih prilika za katolike, a još više radi djevojčina bijega, nije se mogao nikako drugačije proslaviti ovaki velik događaj. Kada nijesu mogli prisustvovati ljudi toj rijetkoj svečanosti, prisustvovali su bez sumnje nebeski anđeli. Iza kako je svećenik krštenici još jednoč jezgrovito protumačio značenje i sreću ovog svetog sakramenta, potom ju je uz podvorbu kume Anice polio po prignutoj glavi krsnom vodom, srčano ko nikad izgovarajući sakramentalne riječi: »Ja te, Sumbulko - Ilinko, krstim u ime Oca i Sina i Duha Svetoga«. Iza obavljenih i ostalih obreda krštenja pokrije misnik novokrštenici glavu bijelim pokrivačem u znak sadanje njezine krsne nevinosti. A da njena sreća bude potpuna, odvede sada fra Pavo Ilinku u susjednu ubožnu komoricu, gdje se čuvao u ona vremena presv. Oltarski Sakramenat. Djevojka klekne pred Njim, a sluga Božji joj reče, da će je sada još nahraniti tijelom Isusovim u sv. pričesti, kad joj je mlada duša prosta od svakoga grijeha. Neka odmah okusi i tu duševnu slast kršćanske vjere. Možda je pokršćenici bilo i previše odjednoč dano duhovnoga blaga, ali joj je bar dano da okuša u prvome početku svu slatkost vjere Isusove, one vjere, koja daje nevidljivo blago milosti.

Da se pokrštenica ne rastresa izvanjskim prizorima toga svetoga dana i da ne bi kome bila upala u oči, zadrža je župnik s Anicom do iza podne u župskoj kući i pri svome skromnom objedu. Kod polaska kući dadne joj vrijedni duhovnik novi srebrn križić za vječni spomen njezina krštenja i prve pričesti.

Nevina je djevojka pričala svojoj tetki Ani, kako sada ćuti toliku duševnu blaženost iza primljenoga sv. krsta, da sva dosadašnja uživanja u roditeljskoj kući nijesu ni sjena sadašnje unutarnje opojenosti. Nije slutila, da čovjek može na zemlji osjećati toliku slatkoću u srcu. Uvjerila se, da sav podnešeni strah i žrtve nijesu ništa prema duševnoj sreći, u kojoj sada pliva.

»Uh, mila tetko,« govorila je Anici, »ne mogu ti iskazati, kako sam sretna sada. Sve ko da mi nešta trepti u prsima — slatko i veselo... Šta bi to moglo biti?«

»Ja mislim, slatka Sumbulko, da je to dar Božji, to duševno veselje, što sada osjećaš, da si u jedino spasonosnoj vjeri, da si istom sada Božje dijete.«

»Kamo sreće, da sam prije postala dionicom tog velikog duševnog uživanja. Kamo još veće sreće, da to postignu i oni, koje volim!«

»Eto sada se znadeš moliti dragom Spasitelju Isusu, kojega prije nijesi poznavala. Najprije Mu molitvom zahvaljuj za udijeljeno ti blago svete vjere. Onda Mu se moli, da prosvijetli i one, koji su ti mili, a ne priznaju njegova Evanđelja. Napokon, draga kćerce, preporuči Mu, da se bez smetnje ispuni i tvoja druga želja: udaja za Marijana.«

»Vjeruj mi, tetko,« djevojka će, »da mi ovo drugo nije sada ni na pameti, toliko sam sretna s dobivene milosti svete vjere. No jer uviđam, da ne bi bilo ni ove prve sreće, da nijesam išla za onom drugom: ostat ću vjerna momku, od kojega me sada ne dijeli ništa osim visoke planine. Sada će mi biti najprva briga, da se njegovima i njemu javim: da Emina nije više Emina, nego Ilinka ili Sumbulka — kako me god vole zvati, — pa da tražimo puteve, kako ćemo što prije u jednoj vjeri, u jednoj ljubavi pred Božji oltar — na vjenčanje.«

»Tako je pravo, Ilinko! Ja, kojoj su te na vjeru predali, vozit ću i dalje brigu, dok ne postaneš ljubljenom zaručnicom mome rođaku Marijanu. Kako je dobri Bog dosada vodio tvoje staze, ne će te zapustiti pogotovu sada, kad si njegova, sljedbenica njegova svetog Evanđelja...« završi tetka Anica.

X.

KAD U MLADO srce kane kap onog slatkog osjećaja, koji se zove ljubav, mogu je žestoki vihori samo zatomiti, a ne mogu posve ukinuti, dok joj se ne zadovolji.

Od onoga časa, kada je Emina lijepome Marijanu očitovala svoju ljubav, kanula je i u momkovu dušu ta tajanstvena kap, koju je spočetka bojažljivo za-

pretavao bojeći se, da u tome ima grijeha. No, kada je razumio od cure i svojih starijih, kako s time stoji, stala je i u njegovome srcu rasti naklonost, posebni osjećaj prema njoj. Jedino ga u sumnju dovodilo, hoće li se njihova uzajamna ljubav ikada ostvariti ženidbom radi onoga velikoga zida, koji je postojao između njih dvoje: radi razlike u vjeri. On svoje vjere, vjere Isusove ne bi prigorio za hiljadu Emina — kao što joj je i izjavio. Razmišljajući o tome Marijan bi nekada sam sebi rekao:

»Kako li će, Bože, svršiti ova naša ljubav?«

Otkad je Emina bila odbjegla iz roditeljske kuće, Marijan je danju i noću bez prestanka razmišljao, što li se zbiva s Eminom i kako li se razvija njezina sudbina. Češće bi s djetinjom umiljatošću upitao majku: je li šta čula o Emini. Osjećao je nujnost s njezine daljine. Da nijesu bile prilike, ko što jesu, ne bi nitko mogao sustegnuti krila momačkoga srca, da se ne vinu preko visoke Vranice planine na viđenje zlatu svomu. S kršćanskom samozatajom suspregao je čestiti mladić polet svoga srca uzdajući se u Boga, da će mu tu žrtvu obilno nagraditi. I u tom je bilo zaslužno odricanje, što je momak u naponu svoga cvata, namamljivan očima mnogih djevojaka, s kojima se mogao uzeti, sve odbijao, a čekao na nesigurnu. Pokazao se pravim vitezom zadane vjere!

Kada se ono na Ilindan zbio u Skoplju onaj preважni događaj krštenja Eminina, samo su tri duše u Podosoju za njega saznale: Božo, Luce i njihov miljenac Marijan. Bila je i radost roditelja velika, a Marijan da povileni od blaženosti! Svaki mu je živac igrao od radosti.

»Sada je oborena najveća ograda između mene i Emine, koju eto sveza sa mnom ista vjera i kršćeno ime Ilinka. Hvala Ti, Višnji, koji tješiš djecu svoju!«

»Mili sine, isto se s tobom radujemo i mi tvoji roditelji radi pokrštenja Emine,« zborila dobra majka. »No predviđamo još mnoge neprilike, dok vas sastavimo. Ali se i unapredak uzdaj u Božju Providnost,

da će nam milostivo biti na ruku, kao što je bila i u ovoj glavnoj sreći s djevojkom.«

»Dragi sinko,« progovori mu i otac, »mi eto podnosimo tolike progone zato, što smo kršćani, ali nas krijepi pravedni Bog, da ne bismo smalaksali. Tvrdo se nadam, da će nam On u svojoj očinskoj dobroti biti u pomoći, da i ovu stvar sretno svršimo na tvoju vremenitu i vječnu sreću.«

»Ja se, oče i majko, uzdam u vas. Nijesam u cijeloj toj stvari ni dosad ništa učinio preko vas, pa ne ću ni odsele. A Bog će sigurno usrećiti poslušno dijete, kao što sam obeća u svojoj četvrtoj zapovijedi.«

XI.

JEDNOGA vrućeg kolovoškog dana o zalazu sunca sjedio Salihaga Ajasbegović u hladu krošnjatog hrasta za svojom kulom. Odmarao se od dugoga putovanja po Sarajevskoj nahiji (kraju), s kojega je upravo prispio. Do njega sjedi jedino hanuma mu Bisera i razgovaraju o stvarima iz svijeta, kojim je netom prošao aga.

»Bisero, jedva sam radi tebe čekao, da dođem kući, jer ti nosim veliku novost. Be, ja u širokom dunjaluku (svijetu) nešta načuh i o našoj Emini.«

»Za Boga, aga, što zboriš ?« uzbuđeno će aginica. »Polako me u to uvedi, jer odmah oćutim udaranje srca, dok se o njoj govori. Mogla bi me udariti damla (kap), da mi najednoč poprijeko šta o njoj kažeš.«

»Ne mogu ti, moja Bisero, tako šta ni kazati, kad sam ne znam jasno, nego sam samo ko kroz maglu nešto načuo. A evo šta: Ne bih vjerovao, da je onako daleko dopro glas o njezinu nestanku. Moj dobri znanac od Jajca Mehaga Šćiro, koji je također za to podavno čuo, reče mi, kako je neki naš čovjek iz njegova kraja prilazio s poslom u Skoplje, te da je od onoga hodavca Omerice, koji i na naš prag često izbija, čuo, da je ovaj jedne nedjelje vidio tamo na putu jednu mladu žensku, puka naša Emina. Ona je, veli, išla nekuda s jednom starijom kršćankom.«

»Pa je li to sve, Salihaga, što si saznao o našemu dragom djetetu ?«

»Sve. Više mi ni Mehaga ne znade ništa kazati o njoj.«

»Od toga se, dragi aga, ne može ništa izvesti. Gdje li Skoplje, gdje li naše Podosoje! Gdje li Emina, turska cura, gdje li kršćansko mlado čeljade! Mogu biti ljudi jedan drugome slični, ali daleko je od toga, da su ti jedno te isto.«

»Ta nemoj, ženo, tako s nokta odbijati. Imaj na pameti, da čovjek, kada traži kakvu dragu stvar, hvata o njoj i najtanju sjenu, ne bi li šta stigao. Pa da nije ništa drugo, to će ga bar poticati, neka nastavi traženje drugim putem. Tako će čovjek uvijek imati na umu tu dragu stvar. Baš kao i mi našu nezaboravnu Eminu.«

»Pa eto da čujem, šta si ti o tome mislio ?« reče aginica i pogleda radoznalo agu.

»Vijest Omerice mnogo mi je vrtila mozgom,« počne aga. »Svašta sam pomišljao, koga je on to mogao vidjeti. Šejtan (vrag) ne miruje. Iza svih promišljanja došao sam na ovu: Ono nam je pričala kmetica Lucija, da ima negdje u Skoplju udatu svoju amidžićnu Anicu. Stoga ne bi bilo zgorega, da tamo pošaljem čovjeka joj Božu, neka se preko nje raspita, nema li šta na stvari. Ako ništa ne sazna, ne ćemo time ništa ni zijaniti (štetovati). Šta dakle veliš ti, ženo, o tome mom naumu ?«

»Ja ti ne begenišem, da hoćeš u to uvlačiti kršćane, kad oni nemaju ništa u nestanku naše kćeri. A da Božo o njoj šta i načuje, misliš, da bi nam pravo kazao, ako njegovi kršćani imaju i stoti dio prsta u tome ?«

»Pa mi se, Bisero, moramo lukavo vladati prema vlahu, da se ne dosjeti, šta hoćemo saznati.«

»Kamo pusta sreća, da od toga tvog nauma išta bude za našu nezaboravnu Eminu! Ama, kada si za to ti, ne ću ti se protiviti. Uradi, kako znaš najbolje,« pristane aginica.

Kad su se tako na koncu složili Salihaga i žena mu Bisera, on poruči po svog kmeta Božu Glavaša, da mu nešto dođe u kulu. Ovaj hitro dođe agi ne slu-teći zla.

»Znaš li, Božo, što sam te zovnuo?« aga će.

»A gospodar ima pravo za svašta zovnuti svoga slugu,« ponizno će Božo.

»Ja mislim tebe poslati nekuda daleko. A ne mogu se ni u koga pouzdati ko u te.«

»Hvala na vjerovanju, dobri aga! Na službu sam ti, kudgod hoćeš — ko pokorna raja.«

»Prije nego ti dam svoj nalog, moram ti strogo reći: da ćeš trebati ko zaljeven šutjeti o svemu, što sam ti naredio,« oštrim glasom reče aga.

»A znaš, milostivi aga, da je sama tvoja želja za me zapovijed. Kamo li, kad što strogo zabraniš,« još mirnije odgovori Božo.

»A sada ti evo mog naloga: imaš što prije otići čak u Skoplje. Znadem, da je tamo u neko selo udata amidžićna tvoje žene Luce.«

»Peke (dobro), gospodaru.«

»Evo zašto ćeš do nje: Neko je ko biva izdaleka nešta načuo, da je tamo negdje viđao jednu mladu žensku, ervai (ista) naša Emina.«

»Ama, šta zboriš, plemeniti aga?« zabezeknu se Božo.

»Ko zna se đanum (dušo moja), ima li išta na stvari. Ali roditeljsko srce, kad je ranjeno sa svoga poroda, svuda traži dermana (lijeka). Razumiješ me, jer i ti, Božo, imaš djecu.«

»Razumijem, razumijem, dobri gospodaru. O, kako mora da para srce tvoje i milostive aginice gu-bitak drage jedinice Emine!« iskreno će Božo.

»Ta Lucina amidžićna sigurno zna tamo u kom-šiluku ili bližim selima i našu tursku čeljad. Pa je do-bro ispitaj: nije li ko štogod načula, da je proljetos kakva strana turska cura tamo izbila ili dovedena u koju tursku kuću.«

»To ću ja, dobri Salihaga, sve na dlaku izvršiti. Pa i da što većega od mene tražiš za svoje dijete.«

»Ne bude li Anica dosada ništa o tome čula, reci joj: neka se izdaleka o tome raspituje, gdjegod može, pa sazna li i najsitniji glas, neka ga odmah nahaberi (javi) ovamo preko tebe.«

»Veseli me, čestiti gospodaru, da ću ti moći uči-niti tu uslugu. Ako se mojim traženjem i ne otkrije tvoje izgubljeno blago, znam, da ćeš ti u svojoj do-broti umjeti procijeniti pripravnu volju svoga sluge.«

»Ja se nadam, Božo, da se ne ću prevariti u tebi, a ne će ni tebi faliti moja jabuka. A bude li od hoda-nja i traženja fajde (koristi), onda još veća jabuka i tebi i Anici.«

»Ja sam dakle, aga Salihaga, već na putu za Skoplje do dva dana, dok dovršim ono vrševine moje i tvoje.«

*

Božo je teškom mukom sačuvao vanjski mir pred svojim agom, kad mu je spomenuo Eminu i Skop-lje. Skamenio se od straha, da nijesu stali u trag njihovu djelu, pa jao i njegovoj kući i kršćanluku. Što su god dalje razgovarali, on se sve više razabirao uviđajući, da nijesu srećom uhvatili kraja s prave strane. Morao se proti vlastitom uvjerenju i pretva-rati pred agom, sve onako u velikom škripcu. Do-šavši Božo i do svoje kuće još ne bio sasvim pri sebi od podnešenog uzbuđenja i bojazni. Zovne odmah Luciju na stranu, pa će joj drhtavim glasom:

»Bona ženo, da znaš, na kakvome sam bio kija-metu (strahoti). Aga mi reče, kako je načuo za svoju Eminu: da ju je netko vidio u Skoplju. Ja na te nje-gove besjede bio pa prošao. Jedva ostao na nogama, kako sam promro od straha.«

»Zlo i naopako, čovo, po nas, ako aga saznadne za naš posao. Ne osta nam glava na ramenu.«

»Sabur (umiri se), ženo! Sto sreća, nije bilo ono, čega sam se i ja ko groma bojao. On naime misli, ako ima šta na stvari, da je Eminu koji skopaljski Tur-čin umako.«

»Oho, hvala ti, blažena Gospe, kojoj svaki u Boga dan preporučujem ovaj nemili slučaj i našu djecu!

Ti čuvaš one, koji te zazivaju, ti zaklanjaš od neprilika, koji se u te uzdaju. Brani nas i odsele!« Tako je molila preneražena od straha Lucija, kojoj se same od sebe podigle ruke prema nebu u znak zahvale.

»To još nije sve, ženo, što mi reče aga. On mi je još naredio, da što prije odem u Skoplje do tvoje amidžične Anice, da je raspitam, nije li ona šta čula za tu čudnu žensku.«

»I opet sreća, da nije aga u taj posao naslao koga drugoga, koji bi lako mogao i vidjeti našu Ilinku kod mojih, — pa eto opet jada.«

»I ja sam agi obećao ispuniti nalog do koji dan, dok biva dovršim ono vrševine.«

»Št — a? Ti misliš s time rastezati. Ako će se jednoć i moja pocutiti, ti trebaš ove iste noći krenuti na put. Ko zna, kakvim bi zlom moglo uroditi zakašnjenje od nekoliko sati, a kamo li dana. Jesu li oni za curu samo nanjušili, zar je ne mogu početi tražiti i preko drugih prije tebe?«

»Pa eto, ženska glavo, donekle i ti imaš pravo. Neka bude na tvoju — odmah ću noćas krenuti put Skoplja, o čemu dakako ni riječi ikome, a najmanje aginima. Nego da se dogovorimo, šta da uradim od cure, kad tamo dođem? Ona svakako ne smije dalje tude ostati.«

»Bezbeli da ne smije. Ne ćemo se šaliti ni s njezinom ni s našom glavom.«

»Ja sam te pameti, da je prevedem u posve drugi sent (kraj), neka joj se zabaci trag, ako je bio opažen.«

»Pa to će smisliti, tko ima išta mozga u glavi. A glede drugoga kraja čini mi se, da bi bilo najsigurnije prebaciti ju pod Vlašić u Travanjsko polje, gdje ti imaš svoga roda. Eno u selu Prvićima tvoja rođena tetka Kaja za Mijom Gučaninom. Kod njih će biti Ilinki ko u našoj kući. Tamo je privedi i ostavi, dok se razvedri.«

»Tako ću i uraditi. A morao bih i s našim ujakom urediti, neka on pismom nahaberi tamošnjem ocu župniku dolazak novoga kršćanskog čeljadeta u njegovu župu. No radi hitnje to ću ovršiti, kada se vratim s puta i sve uredim.«

XII.

KAKO JE pokrštenje Emine novim žarom zahvatilo dva zaljubljena srca i stopilo ih u jedno, tako je kobni glas, da se možda otkrilo gnijezdo Marijanove golubice, posjekao, krvavo ranio ta ista srca. Otkad je Ilinka postigla prvu sreću: vjeru Isusovu, predala se sada sva maštanju o drugoj sreći: vjenčanju s Marijanom. Što je ova žudnja bila snažnija, tim je bilo ubojitije razočaranje, kad joj Božo donio u Skoplje nalog rođenog joj oca. Kako se na tu vijest potresla uboga djevojka! Teške su suze djevojačke. Suze žaljenja na ono, što bi moglo smesti trajan sastanak s dragim svojim. S tog osjećanja sape njezino srce puno ljubavi takva tuga, da je nije mogla nikome izraziti, nego ju je u sebi tomila — ona nijema tuga, najteža tuga. Toliko je vremena sanjalo o sreći biti ljubom Marijanovom, što joj bijaše ćuprijom i do pokrštenja, pa nu sad! Eto nastupaju časovi, koji do neizvjesnosti udaljuju vrijeme njezine udaje; ili još gore: časovi, koji bi mogli rasplinuti sve slatke snove... To sve mori dušu!

»O Bože, hoće li nas ikada sudbina sastaviti, sastaviti mene s Marijanom, da svagdano mognem gledati u njegove golubinje oči, slušati njegov čarobni glas! Oh, kako me ovaj novi crni haber peče radi momka! Eto ja prva na njeg oko bacila, zaljubila, a on uzvratio, — i sada taki dobar da mora čekati bez svoje krivnje. Možda radi mene ostane nesretan...« Tako je u srcu kukala harli (osjetljiva) djevojka. Ilinku je časovito zanosila mladenačka vatra, da se trgne iz svih okova, te sama poleti svom ljubljeniku u zagrljaj. Ali ju od toga nepromišljenog zanosa razhladi pomisao na opasnost, kojoj bi izvrgla većma »svoje« nego sebe. Sabra se od prvoga duševnog uzbuđenja, svlada svoja čuvstva, a prepusti razumu i Božjim rukama, neka je vode i njom upravljaju.

Žensko je srce nježnije, stoga i osjetljivije na udarce sudbine, na prevarene nade. Ali i muško srce momka Marijana zadrhtalo je ko šipka na buri, kad

mu dobra mati obzirno otkrila pogibelj. Od trenutka, kad je Ilinka pokrštenjem postala s njim jedno u vjeri, otada ju je smatrao jednim i u ljubavi, čistoj kršćanskoj ljubavi, koja u jedno veže dva srca u dva tijela. Ako je momačko zaljubljenje sporije i tiše, to je dublje, stvarnije, ozbiljnije, te oluja, koja zaprijeti toj ljubavi, dublje i potrese njegovim srcem.. I eto se sada na nebu njihove nasmijane sreće naglo nadviše oblaci, oblaci tmasti, koji će možda sasuti munjama i gromovima. Prije je bar znao, kojim će smjerom preko zelenih gora upraviti misli prema diki svojoj. A odsele... ?

*

Upravo se počela spuštati topla ljetna rosa po travi i lišću, kad s planine Radovana pade postariji muškarac u kršćanskoj seoskoj nošnji, a za njim uzastopce ljepušna mladica u dugoj suknenoj ćurdiji preko košulje do tala. Bijela joj krpa na glavi kaže, da je i ona kršćeno čeljade. Mrak unese plašljive planinske putnike pod krov Mije Gučanina. Nazvavši došljak Isusa potiho će domaćinu:

»Naši smo. Ima li, brate, konaka umornim putnicima ?«

»Ti si to, Božo ?... Kako ne bi bilo konaka, kad slavimo istog Isusa, pa se ne bojim zla od takvoga konakčije.«

Dok su se odmorili i založili, Božo zavede izvan kuće nasamo Miju i ženu mu Kaju, inače tetku Božinu. On im pod ispovijed otkri sve, šta je na stvari. I nije našao za progonjenu pokrštenicu sigurnijega zakloništa, nego kod njih kao svoje rodbine. Predade im djevojku na vjeru i zakle ih svime, što je sveto, da o njoj ne odaju nikome ništa. Vrijeme i prilike će donijeti, da se s njome providi drukčije.

Crna noć prekri tajnu i djevojku. Samo se čulo po kući, sutra i po selu: »Došla Kaji Gučanovoj izdaleka jedna njezina u rod...«

*

Fra Filip od onoga časa, kako je kći Ajasbegovića prebačena u Skoplje, nije imao mnogo bojazni za nju. U toj sigurnosti još ga bolje utvrdi primljena obavijest od skopaljskog župnika, da je ona već i pokrštena. Veselio se on u duši tome dobitku, to više, što je sam imao udjela u tome dobrom djelu. Otada mu češće pameću preletjela misao: gdje i kako bi se vjenčao Božin Marijan s Ilinkom, da tim bude djelo okrunjeno. Ali se pouzdavao u Boga, koji je u ovom nada sve pogibeljnom slučaju pomagao dosad, pa će i odsad — do svršenja.

Dok duhovni otac nije ništa ni čuo, što se u Podosoju odigralo između Bože i njegova age Saliha, upade mu jednoga popodneva u kuću Božo. Umoran i znojan, ko s dalekog puta. Pozdravivši poljupcem ruke svoga svećenika ispriča mu potanko svoje opasno iznenađenje, svoje dugo putovanje preko planina i ravnica, dok je eto na vraćanju mahom izbio ovdje. Kaza fra Filipu, da je sve to morao učiniti radi pokršćenice Ilinke, koja će, nada se, postati njegovom nevjestom. Izbavio ju je iz velike pogibelji, a zaklonio na sigurno mjesto u posve drugi svijet, te evo došao svome paroku, neka ga savjetuje, šta bi sada da omogući u ovim prilikama ženidbu svoga sina s njome. Zamolio još Božo svog ujaka, neka pismom obavijesti župnika u Dolac, kamo spada kuća njegova tetka Mije, o tom zamršenom događaju i time mu razjasni, radi čega se strana djevojka nalazi u njegovoj župi, da ne bi proti njoj bilo kakvog crkvenog progona ili zle sumnje. Dakako — zaključi Božo — neka mu se to sve dostavi pod najveću tajnu.

Fra Filip je bio razborit i promišljen muž, koji u tako važnim stvarima nije htio ništa odlučivati, a kamo li raditi naglo. Teške okolnosti po kršćane onoga vakta naučile ga gorkom iskustvu i pameti. On je s osobitim zanimanjem podrobno saslušao Božino kazivanje i raspitavši za neke nejasne okolnosti otpusti ga doma s utješnim riječima:

»Sve sam, brate, razumio. Izručit ćemo najprije svu stvar providnosti svemogućega Boga. On može

više nego sva ljudska sila i zloba. Ti hajde kući i radi mirno svoje težačke poslove. A ja ću opet i sada preuzeti sve u svoje ruke zato, što ste me dojako u tome slušali, pa zavrijeđujete punu moju potporu i zauzimanje. Pozdravi svoju čeljad doma...«

XIII.

ŽELJNO SU iščekivali Salihaga Ajasbegović i njegova hanuma Bisera povratak svoga kmeta Bože iz Skoplja. Raspitivali već nekoliko puta njegove ukućane: je li se vratio, je li se vratio Božo? Nadali su se od njega šta čuti za svoje izgubljeno dijete... Napokon iza dosti očekivanja izbije u njihovu kulu željkovani Božo. Nije znao aga od radoznalosti, koje bi prvo pitanje stavio prispjelom Boži, da to može odmah dojaviti Biseri u drugu odaju. Da ne bi aga stavio Božu u nepriliku nezgodnim upitima, ovaj ga predusretne unaprijed smišljenom izjavom:

»Čestiti aga, znam, da nestrpljivo čekaš od mene glase o svojoj jedinici. Nije bio lak posao stignuti ih, zato sam se toliko i zadržao, da ti se ne vratim prazan.«

»E pa daj, kazuj brzo, šta si stigao!« nestrpljivo će i usplahireno aga.

»Raspitivao sam po tvome nalogu mnogo ja, a još više moja balduza Anica: je li kakva turska cura proljetos tamo izbijala. Na sva ispitivanja mogli smo ispipati samo ovo od jednoga čovjeka tvoga zakona: da jest nekakva turska mladica u to vrijeme bila dovedena u kuću nekoga Huse Ibrišića. Onaj je Turčin poslije razumio, da je ta cura ubrzo prebačena u Neretvu. Otkuda je dovedena, kome je odvedena, onaj čovjek ništa ne zna.«

»Pa po Bogu brate, kako se nijeste poslije raspitali kod toga Ibrišića: koja je to bila ženska?«

»Lijepi aga, nijesmo mi bili tako nerazumni, ni nemarni, da i za tim tragom ne pođemo, ne bi li samo tebi napravili. Odletjela Anica u kuću Huse Ibrišića, pa izdaleka raspitala njegovu ženskadiju

o toj došljakinji. Oni joj rekoše, da je i njima sve bilo sakriveno i zagonetno o njoj. Rečeno im je jedino: da s njom idu vodioci u Neretvu.«

»I to je biva sve, što si mogao doznati o Emini?«

»Sve. A ja mislim, aga, da je to dobro otkriće. Da sam mogao išto više učiniti, znaš, lijepi aga, da bih učinio. Taman bih ti na rukama donio lijepu Eminicu, da sam je gdjegod našao.«

»Ejvala (hvala) ti, Krstu, na usluzi i pripravnosti! Uistinu mnogo vrijedi, šta si stigao i sad mi kazao. Ta ženska ne će biti nitko drugi van moja ljubljena Emina. Ah, koji li je zloduh voda!... Sad bar ipak znam, kojim ću smjerom krenuti u potragu za njom.«

Božo je dobio za tu povoljnu vijest mastan bakšiš (nagradu): od age u zlatu, od aginice u novim građenim haljinama.

*

Bio je zabrinut fra Filip za novi vrlo neugodni slučaj s Ilinkom. Potpuno se sada preokrenula već utanačena osnova za njezino vjenčanje s Marijanom Božinim. Brižni pastir ne mogaše biti ravnodušan prema iskrslom slučaju, ne mogaše jedno zato, što je sam stvar počeo, vodio, pa ide da je i dovrši, a drugo zato, što je od sebe obećao svome čestitom vjerniku Boži, da će voditi glavnu skrb, kako bi se zapletena stvar na čistac izvela i kraju privela. Osjećao je svu težinu njezinu i nije se pouzdavao sam u sebe, kako bi joj našao najzgodniji izlaz. S jedne se strane bojao, da kakvim nespretnim savjetom ne bi razrušio zaljubljenih srdaca, a s druge strane predao, da pokretom događaja ne bi bijesni Salihaga uhvatio pravu slutnju o kćeri, od čega bi se navuklo nepredvidivo zlo i na pastira i na njegovo stado.

Promišljao, smišljao, kako bi se moglo izmaknuti iz škripca... Sjede i piše dugo pismo u Dolac župniku fra Boni Pinjuhu. Potanko je orisao, kako je prešla u njegovu dolačku župu k Miji Gučaninu jedna strana djevojka, nedavno pokrštena, koja se krije i bježi od svojih roditelja ili bivših istovjernika.

Ona da je pošla za vjerom Isusovom najprije radi udaje za kršćanskoga momka, a poslije to izvela iz uvjerenja. Pošto su sretno pregažene sve teškoće i pogibelji dovle, sada bi trebalo, da se to dvoje mladih vjenča. To nije za odgađanje iz mnogo razloga, a osobito radi njihove zrele dobi i već dugoga čekanja. A gdje da se vjenčaju ? To smije biti samo u tuđem svijetu, daleko od njihovih. Pita u pismu fra Filip svoga subrata : kad bi se oni vjenčali u njegovoj župi, ne bi li se možda tude našao koji kršćanin samac, da bi htio primiti na izvjesno vrijeme vjenčani par u svoju kuću, neka mu obrađuju zemlju te time hrane sebe i njega ? A imadne li on, fra Bono kakvu zgodniju misao, moli za hator svetog djela, da mu je bratski javi.

Pouzdani sahija, koji je prenio to važno fra Filipovo pismo u Dolac, po nalogu je čekao i odgovor.

Fra Bono je za taj zanimljivi i važni slučaj čuo prvi put iz primljenoga pisma. Kolikogod je i njega obveselilo, što je pridošla u pravu vjeru Isusovu jedna nova duša, toliko mu je zadavalo crnih slutnja, šta bi se sve moglo izleći, da kojom nesrećom izbije taka opasna tajna na vidjelo. A vidi, da se stvar mora dovršiti, kada je dovle dotjerana. Da i hoće, ne smije od nje dignuti ruke, pogotovu što je pokrštenica sada u njegovoj župi. Zagazilo se, zagazilo, — ama kad je za vjeru i dušu, ne će žaliti nikakva truda ni muke. Bog će to platiti u raju.

Iza oduljega mozganja uglavnom se i fra Bono složio s fra Filipovim naumom : ovdje mladence vjenčati i privremeno kao nepoznate smjestiti kod kojega svoga kršćanina. To zaključujući sretno mu dođe na pamet stari Anto Jolić, kojemu je bilo sve razumrlo, i on ostao u kući sam ko osječena grana, da mu nema tko ni vatre naložiti. A zemljice dosta za obradu. Odmah poruči po starog Antu, koji nije ni pola sata daleko od kapele stajao.

»Antune, evo možda za te salamet (sreće).«

»U čemu, oče poštovani ?«

»Ono si ti meni jednoč govorio, izakako osiroti, da bi drage volje uzeo pod sinovlje pravo kakvoga valjana kršćanskog mlađarca, neka te do smrti dohrani, a ti bi njemu pripisao sve imanje.«

»I sada sam, dobri duhovniče, na toj. Ne može se više deverati sam, kad se ostarilo i oduturumilo (obnemoglo).«

»Ko ima izgleda, da bi jedan istom vjenčani kršćanski momak imao volju doći tebi pod spomenutim ugovorom. On je iz druge nahije, a ne mogu ti kazivati njegova koljena i stanja. Dosta je, kada ti ja jamčim, da je dobar i valjan.«

»Vama, dragi ujače, visoka hvala na toj pažnji i brizi za me ! Vi kadgod mi toga dovedete, ja ga sa ženom primam za svoje dijete i sve ću mu svoje ostaviti, na što sam pripravan i priseći pred užeženim svijećama.«

*

Fra Filip dobio nakon tri dana odgovor od svoga po svetom redu brata... Čita, čita, a svaka mu slovka na srce pada. Pismo ga fra Bonino uvelike razvedrilo. Napunilo još tvrđim pouzdanjem u Božji prst, koji dobrostivo upravlja sudbinom onih, koji Mu se ponizno utječu, — ne ostavlja svojih. Kad je sredio svoje misli, pozovne za nedjelju pred večer Božu Glavaša. Ovaj je znao posigurno, što ga zove parok, pa bez skanjivanja mu ode na urečeno vrijeme nadajući se, da će mu mudri misnikov plan razbiti neprijatne misli i zle slutnje.

Dok je nadošli Božo opazio nasmijani brk ujakov, i njemu se pred očima razdanilo. Nadao se dobru.

»Mi se, moj Božo, eto često sastajemo, ne bi li uredili i kraju priveli sreću tvoga sina i njegove cure, koje kô da progoni neka huda kob.«

»O tom nam je, oče duhovni, dužnost ko starijih i broji se pametnijih, da svoje mlađe izvedemo na pravi put, na put njihove sreće.«

»Ja sam se polag svoga obećanja pobrinuo za tvoju djecu brže, nego si i mislio.«

»O, mnogo vam hvala, dobri naš pastiru! Jedva čekam, da čujem, kako ste to smislili. A po duši vam kažem, da slutim povoljito po vašem izgledu.«

»Prije svega,« počne dobri ujak fratar, »neka ti je u glavi ta, da se djeca ne će moći nikako vjenčati u našoj župi. Razumiješ, radi čega.«

»O tome nitko, oče, i ne misli. Znam, radi one ćuskije Salihage.«

»Drugo: tvoja nevjesta Ilinka ne bi smjela amo natrag, dokle god su joj živi roditelji.«

»Pa kako će, molim vas, živjeti vjenčani drugovi jedno mimo drugoga?«

»Za tu glavnu teškoću smislio sam, a već i uredio ovako: Onamo, gdje je sad Ilinka, ima jedan kršćanin samac u lijepome stanju, koji bi pod sina primio tvoga Marijana i nevjestu. Tako oni imaju gdje stalno tamo prebivati.«

»Aja, oče poštovani. Ja ne mogu pregoriti onakoga djeteta, da posve ode od mene. To će još manje ukabuliti (dopustiti) moja stara, momkova majka.«

»E, drugog ti, brate, izlaza nema. A i sam shvaćaš, da ne možemo cure ostaviti onako ni na nebu ni na zemlji. Ja sam nagađao, da će se tvoje roditeljsko srce buniti i opirati ovakome mojemu prijedlogu. No nemoj ga odbijati naprečac, nego hajde kući, razgovori se sa ženom i sinom o svemu ovomu, pa mi poslije dođi kazati vašu misao i odluku. Ja ću pak kroz to vrijeme preporučiti Bogu stvar u molitvi, neka vas on rasvijetli, da se odlučite na ono, što je najpametnije i najshodnije sadašnjim okolnostima.«

*

U manjoj sobici kuće Glavaševe vidjela se svijeća nešto duboko u noć. Dugo se sijelilo, ali ne za kakovu zabavu, nego za najozbiljniju stvar. Činili najuže obiteljske sijelo: Božo, Luce njegova i sin Marijan. Moglo se vidjeti, da raspravljaju o nečemu veoma važnom. Taj razgovor bio iste večeri, kada Božo došao kući od svoga župnika.

»Evo, ženo i sine, zovnuh vas nasamo, da se porazgovorimo o onome, čega nam je sve troma puna glava, a radi čega sam danas bio i kod našeg oca ujaka — o Marijanovoj ženidbi s Ilinkom. Da mnogo ne duljim, ovo je ukratko namisao našega poštovanog ujaka: neka Marijan ide u Travanjsko polje vjenčati se s njom i — — — tude da stalno ostanu na zemlji nekoga kršćanina samca, koji bi naše dijete rado uzeo namjesto sina.«

»Ajme, druže, šta progovaraš?« upade ubodena Lucija. »Zar da mi istrgnete polovicu srca, kad bi me ostavilo ovo najdraže dijete! Na takvo šta ne ću nikada privoljiti, makar djevovali do bijelih vlasi.«

»Ama, ženska glavo, nije to od mene, nego nam tako predlaže naš ujak, kome se ne može poreći, da nije pametan i nama dobroželitelj.«

»Ujaku svaka čast! Ali on nije rađao djecu ko mi, da razumi, šta je svoja krv, od koje se živi insan (čovjek) lako ne dijeli.«

»Promisli, bona, da nam Marijana otme smrt, kako bi ga onda morala preboljeti!«

»Tada bih priznala, da je Božja preča. Ali u ovom slučaju, koji ti predlažeš, mi bismo ga svojom voljom pušćali od sebe. Pravije: živa ga zakopali.«

»Draga Luce, i ja sam u prvi mah bio tako vatren proti toj ubojitoj fra Filipovoj riječi, ali putem smišljajući sve morao se na koncu s njegovom složiti.«

»Ja sina od sebe ne dam, pa ne dam!«

Luciji od sebe polete ruke prema Marijanu, i objesi mu se plačući oko vrata. Božo dalje nastavi nagovarati:

»Razaberi se, ženo, i promisli, da je jača sila i prilika nego tvoja ljubav za svoju krv. Sjeti se naime, kako nije pravo, da dulje čeka cura, koja je toliko toga podnijela i žrtvovala radi našega sina. A ni govora da je dovedemo ovamo pokraj onako goropadnoga ćaće. Znaš, da nam ne bi ostala ni glava na ramenu, kada bi on inače saznao za naše maslo s njegovom kćeri.«

Lucija se nešto primiri na tako razložito Božino razlaganje. Nijednoj besjedi mu nije mogla ni pera odbiti. Iza odulje šutnje i mučnog razmišljanja otvori ona usta:

»Vidim, čovječe, da nas je sapelo sa svake strane. Sila Boga ne moli. Morat će se toj sili nešto popustiti, prigoriti i srce stisnuti, da ne pukne od jada. Jeda li nastupe ikada vedriji dani za nesretnu raju, koju rastavlja turski zulum eto i od rođene djece?... Odlučuj dakle, Božo, ti kako hoćeš, a mome srcu kako bude.«

»Jer se to sve tiče najviše sina, treba da prije izrečene naše odluke upitamo najprije njega, šta o tome misli on. Dakle, mezimče naš, eto vidiš, o čemu se radi. Reci nam i ti svoju o tome!«

Mladić sav tronut i uzbuđen napola jecajući progovori:

»Dobri roditelji! Vaše se srce trga za mnom, a moje se na dvoje cijepa: i za vama i za ljubljenom djevojkom. Ja sam toliko zbunjen od toga dvostrukoga osjećaja, koji se bori u meni, da ne umijem izreći, koji prevladava više. Stoga pripušćam u vaše ruke rješenje tih zamršenih konaca. Znadem, da iz vas govori samo roditeljska ljubav, pa ću se ćoravo pokoriti svakoj vašoj odluci i naredbi.«

»O, srce materino,« od velike će dragosti Lucija, »sada si nam dvaput draži i slađi, kada zboriš tako zlatno, kako može jedino pravi sin. Stoga oboje nas predajmo vlast našemu starješini Boži, neka on rekne pošljednju riječ o tvojoj sudbini.«

Bili su to časovi potresni i puni ganuća. Radilo se o rastanku s ljubljenim djetetom, ali i o ispunjenju njegove životne želje, o zadovoljenju njegovoj ljubavi, koja se nije mogla izvršiti bez one prve žrtve. U duši sviju lomili se suprotni osjećaji... Govorile su više suze nego jezik. Napokon progovori Božo:

»Ženo i sine, kad meni samome pripušćate odluku, evo kako bih ja uredio: Marijan može biti i ovdašnji i tamošnji, može dijeliti ljubav i sa ženom i s nama roditeljima. On neka iza vjenčanja priđe

s mladom onome čovjeku samcu — ne kazujući, ni tko je, ni odakle je. Po nekoliko puta kroz godinu neka dođe i nama, da zabacimo trag pred svijetom o njegovoj ženidbi. Rekli bismo samo, da je tamo prišao tetku pomagati u radu, dok mu djeca poodrastu. Iza dugog vremena moći ćemo reći, da je tamo u tuđini našao prikladnu curu i uzeo je. Tako bi se promećalo, dok ne zapjeva i nama ptica, kad bi se naša djeca smjela vratiti na babovinu.«

»Božo, taman si dobro smislio,« žena će mu. »Tako će se jednim kuršumom ubiti dva zeca. Ja bih sad na to pristala, da te i nijesam unaprijed ovlastila, da ti odlučiš. Samo mi još reci, šta misliš o prepisu zemlje onoga čovjeka samca našemu djetetu.«

»To njemu, hvala Bogu, nije od potrebe, dok ima ovdje svoju ćaćevinu, makar bila i kmetovska prava. On neka pošteno drži onoga starca ko svog oca. Jedino što naša djeca poodgoje u živu malu, od toga mogu sebi zamećati svojinu, pa s vremenom je pritjerati amo, kuda će najposlije doći.«

Marijan je s najvećim animanjem pratio svaku riječ roditelja. Razabravši, da su njegova ženidba i rastanak već zapečaćeni, pade pred njih na koljena i glasom, koji je odavao zahvalnost, žalovito progovori:

»Mili oče i majko! Sada mi je jasno, da radi svoje budućnosti imam po vašoj riječi poći drugim putevima i od vas se dijeliti. Premda teška srca, primam poslušno vašu naredbu, kao što sam vas, mislim, i dosada uvijek slušao. Hvala vam na svoj ljubavi i brizi roditeljskoj! Možda ne ćemo imati poslije prilike ovako se nasamu naći, pa vas molim, da mi sad udijelite svoj roditeljski blagoslov i svit, prije ovoga moga sudbonosnoga koraka u životu.«

Božo i Luce duboko, tronuti tako plemenitim izljevima djetinjeg srca Marijanova, panu mu oko vrata i ljubeći ga u oba obraza i gušeći se u suzama jednim glasom izgovore:

»Neka te, diko naša, blagoslovi svemožni Bog!«

Potom otac sam nastavi:

»On te pratio na svima putevima tvojega života! Čuvao te od zla časa i svake nezgode! Dao ti pameti u neprilikama, a junačkog srca u kušnjama i teškoćama!«

Lucija završi roditeljsko blagosiljanje ovim mekim besjedama:

»Strah Božji, koji smo ti od djetinjstva u srce usađivali, neka ti je sveđer na pameti. Boj se, sinko, uvijek Boga i drži se vazda Njegova svetog zakona. Ako ti Bog dadne od srca poroda, posveti ga odmah Bogu kao zahvalu, što si preko tolikih kušnja i suza došao do njega. Ti ostani uvijek našim ljubljenim čedom, kao što i mi ostajemo takvim ti roditeljima, koji te nikada za nikada ne zaboravljamo s uma.«

Marijanov poljubac u roditeljsku ruku bijaše završetak tužnog obiteljskog vijeća, na koje je zastalno s dopadnošću gledalo Božje oko.

XIV.

IZMIJENILA SE dvaput službena pisma između fra Filipa i dolačkoga župnika. Time je bilo sve uređeno za vjenčanje Marijana i Ilinke te njihova smještenja kod Ante Jolića. Radi iznimnoga slučaja i presvijetli je otac biskup dozvolio iznimni način vjenčanja — sve potajno ko i nekada krštenje.

U mrtvu jesen, kadno već šušti pod nogama uvelo lišće, hodila jedna žena srednjih godina s jednim krutim, rumenim momkom uzduž rijeke Lašve. Po nošnji se poznavalo, da nijesu od Travanjskoga kraja. Pred sobom su gonili natovarena konja. Pitani na polasku od znanaca svoga kraja za cilj puta odgovarali, da idu „u rod", a neznancima tuđega kraja nijesu se ni kazivali. To bila Lucija Glavašuša, koja je vodila svog Marijana na vjenčanje s Ilinkom.

Prijavili se s pismom svoga ujaka dolačkom župniku fra Boni. Ugovoren je bio dan za vjenčanje treći dan po Svisvetima. Nit svatova, nit pjesme, nit uopće ikakva vanjskoga znaka i znanja o vjenčanju.

Obavio se tajnovito taj vjerski čin. Učinio se jedan Božji sakramenat sakriveno od izvjedljivih ljudskih očiju, a otkriveno samo očima Boga, koji sve vidi, i Njegova sluge svećenika. Ako toga po sebi veseloga događaja nije pratila svadba, svirka, pucanje, ipak su srca učesnika bila više nego obično puna, raspoložena, radosna. Jer tim su vjenčanjem ostvareni snovi njihove mladosti. Ona ugodnost, koja se kuša iza gorčina i trnja, daleko je slađa. Daleko je veći užitak, kada se uz veliko brdo zapreka i grebena popneš na njegov vrhunac. Koliki je zjao jaz, koji je rastavljao te dvije čudnovato zaljubljene duše: cure muhamedanke i momka kršćanina, pa evo ih ipak jednoč sastavljene, posve svezane najprije svetim vezom Isusove vjere, zatim vezom kršćanske ženidbe. Jedino su one mogle osjećati puninu nutarnjeg zadovoljstva, klicanje zasićenog srca, koje je nadimalo grudi i širilo srce od ubrzanog toka vrele krvi. Sretna je bila i majka nad ispunjenim željama tih dvoje mladih bića te ih je grlila i cjelivala — sina i nevjestu, sada joj dvostruko dragu: zbog krštenja i vjenčanja. Blagosiljala ih iz srca roditeljskim blagoslovom. Svi su samo nebu zahvaljivali tu postignuti sreću, jer je bez njegove pomoći ne bi zacijelo ni bilo.

Lucija se morade dosta brzo vratiti »iz roda«, da ne bi svijet što pomislio. A sin joj morade ostati, da bude »od pomoći« tetki među nejakom djecom.

Sve je stalo na svoje mjesto. Prva iznenađenja, šaputanja, neizvjesnosti zastariše. Svatko se opet bavi samo svojim poslom i brigom. Marijan marljivo radi na zemlji i gospodarstvu svoga »poočima« Ante Jolića, a Ilinka kao nova maja spremala i redila kuću, te u tome žensku poslu posvjedočila, da je aginska kći. Oboje mladih provodilo dane u nepomućenoj ljubavi i skladovanju. A stari samac, kad je gledao njih, nerazumljene strance, onako čestite, koji njega u svemu pripoznaju i paze, volio ih, ko da ih je sam izrodio.

*

Prolazili tako mjeseci. Vrijeme gutalo događaje. Zakopavalo stare, a izbacivalo u prirodi i među ljudma nove plodove. U savijenome gnijezdu mladoga Marijana Glavaša izlegao se ptić: Ilinka mu rodila prvorođenca. Veselje mladih roditelja i nadošle babe Lucije nije bilo moguće opisati. Gledaju zapečaćenu svoju iskrenu, neprekidnu ljubav. Na krštenju mu se složiše u imenu: Ilija — majkić. Jedino, što im je trajno pomućivalo vedrinu sreće, bilo je čeznuće za rodnim krajem, za rođenim lugovima i njivama. Taj bolni osjećaj oživi im jače, kad su stekli sina.

»O, da nam ga je ljuljati u hladu podosojskih stabala! Da ga mogu uvijek milovati rođeni djed i baka!« Ali i tu su bol srca zatomljivali nadom, da će i ona jednom prestati, da će im dobrostivi Bog ispuniti nekada i tu želju.

Kada su tako mladi ženidbeni drugovi dobili prvo čedo, zasigurno se to moglo smatrati vrhuncem njihove zemaljske sreće. No, Bog i kad svoje ljubi, ipak im od vremena do vremena ulije po koju kapljicu pelina u slatkost života, da time kuša njihovu vjernost, a i pokaže im pravo shvatanje života: nestalnost, prolaznost.

Tako im je jednoga dana došlo posve nenadano i pouzdano do ušiju, da je aga podosojski nanjušio, nekom slutnjom ispipao o svojoj Emini, da ona više nije Emina, nego da je negdje daleko, daleko — ne zna sam na kojoj strani svijeta — ostavila alkoran, a prigrlila Evanđelje. Istina, to je za njega bilo sve maglovito, nesigurno čuvenje. Ali — ako u tom bude istine, eto i dvostruki bodež za roditelje aginskoga koljena: izgubiti dijete i za krv i za vjeru!

Kada su ti zlokobni glasi doprli do ovih dvoje mladih u Travanjsko polje, ošinuli su ko grom njihova srca. Strah, jeza — — — i šta ih čeka, ako se Salih-aga dadne u potjeru te stigne pokrštenu kćer? Kakva bi tada izgledala njihova sudbina? Kakva opet Marijana i prvorođenčeta bez ljube i majke? Mjesec dana od prvog sata te crne vijesti oni su dan i noć strahovali od nenadanog pohoda neželjenih gosti...

Marijan nije mogao više izdržati strahovanja, i to većma radi žene i djeteta nego radi sebe, pa obode do svojih u Podosoje, a Ilinku ostavi za te kratke odsutnosti na sigurno mjesto: u tetkovu kuću. Plašljivo se zgledaše i njegovi roditelji, kada im u nevakat izbio Marijan, jer su mu ono pred mjesec dana oni bili i poslali onu kobnu vijest. Prestrašili se kukavci, da nijesu kojom nesrećom u zadnje vrijeme agini uhode otkrili Ilinkino boravište. Oni očima pitali sina, a sin njih za stanje stvari. Prve poglede zamijeniše jedva istisnute riječi:

»Po Bogu, sinko, da vas nije ona aždaja pronašla, proždrla?«

»Po hiljadu puta hvala Bogu, dosad nitko još ne izbi do nas osim onoga vašega hudog habera (vijesti). Od njega živemo u vječitom strahu. Zato sam i doletio, da tražimo od vas daljnje razjašnjenje, neka znamo: ili smo sigurni, ili nam je reda za vremena sobom providati, izmaknuti bijegom.«

»Dobro, Marijane, da si došao, inače se jedno nas spremalo vama na tješenje, jer smo shvaćali vaše uzbuđenje radi one vijesti. Prekjučer se istom svršila s agom ta igra, koja se doduše nije bila oplela oko naše kuće.«

»Ne mogu, dragi oče, čekati svršetak tvoga dugog pripovijedanja, zato te molim, da mi prije svega kažeš: jesmo li izvan pogibelji?«

»Sada ste izvan svake pogibelji, djeco, jer se sve sleglo.«

»Hvala ti, milostivi Bože i naš sveti obranitelju Ilija, koji uvijek sretno od nas odvraćaš naperene gromove progona! Sigurno su nebesku zaštitu isprosile naše skrušene molitve i mnogi postovi ovoga mjeseca, koji bijaše mjesecom strahovanja i nespavanja.«

»Da budeš, Marijane, upućen, kako je došlo do te glasine, evo ti glavno: Jedan agin plaćenik, kojega je on bio poslao u svijet raspitivati za Eminu, otišao odmah po onome mom spretnom skretaju istrage prema Neretvi. Vratio se s toga puta tek prošloga mjeseca. Bezbeli da je kroz tako dugo vrijeme sviđao

i svoje poslove uz onaj agin. Donio agi jedini glas: da je iz Skoplja ukradena nekakva turska cura i prevedena nepoznato kuda u svrhu pokrštenja. Agi se od te vijesti nametnula sumnja, da bi i to mogla biti njegova kći, koju svagdje traži i svagdje u snu nalazi. Sastavljao okolnosti od prvašnje vijesti o Emini sa okolnostima sadašnje, pa počeo pomišljati i na kršćane, da su je oni ugrabili, pa i pokrstili, da se tobože njemu osvete, što ih ne trpi. To je mislio, ali svoju sumnju nije mogao ničim utvrditi. I po selu se pročukavalo: Salihaga misli, da mu je Emina od kršćana ukradena i pokrštena. Dok je taki ćuk dopro do nas, zazeblo nas u dno srca — ko kad znamo u kojem smo perju — te odmah poručili po tvoga daidžu Ivešu i stvar mu saopćili. Smjesta smo ga poslali do vas, neka vam prinese taj crni glas, da budete na oprezu i pripravni. Otada nam o toj glasini nije ništa jasnije postalo, premda je ona stalno kolala našom okolicom. Pred sama dva dana zovne me nenadano aga u svoju kulu. Izdaleka zavrzao govor opet o izgubljenoj Emini, kad me lukavo upita:

»Donosi li vaš vlaški zakon, da se smije tursko čeljade ukrasti i silom krstiti?« — Na što mu ja:

»Čestiti aga, nama kršćanima brani Bog u svojih deset zapovijedi: da ne smijemo ukrasti ništa, a kamo li razložito biće — insana.«

»To je pametna zapovijed, što ju je mogao smisliti samo mudri Alah. Ama se meni čini, Božo, da toga ne držite svi kršćani?«

»Ne razumijem, plemeniti gospodaru, na što nišaniš,« — premda sam u sebi razumio. — »A priznajem, da ima i među nama ljudi, koji pogdjekad zaborave zapovijedi Božje.«

»Jesi li čuo, kako su tvoji kršćani ukrali moju kćer Eminu i nazor ju pokrstili? Šta o tome veliš?«

»Dragi aga, to eto čujem sada od tebe. A o tome velim: ne mogu vjerovati, da kršćena duša može otkinuti dijete s grudi roditeljskih, kao što je vaša neprežalna Emina. Drugo: u našemu je zakonu grjehota koga silom krstiti, dapače ne može se ni primiti krst takvoga čeljadeta, koje bi se preko volje krstilo.«

»Biva ti hesabiš (misliš), da ne može biti istina to, što sam čuo o svojoj izgubljenoj kćeri?«

»Kako rekoh, tako stoji u našem zakonu i Evanđelju. I što si čuo, nije se moglo dogoditi onako.«

»Tebi, Božo, najviše vjerujem od sviju kršćana, pa kada ti veliš tako, onda vadim iz glave misao o krštenju svoje Emine. Ona je onda sigurno i sada sljedbenica svete vjere proroka Muhameda. Samo gdje je? To je posve drugo pitanje. — Eto tako meni aga. A meni odlanulo pri srcu, da je opet sve sretno prošlo,« završi Božo.

XV.

MARIJANU i Ilinki prolazila mnoga ljeta i zime u tuđini. Oni ih provodili u radu, u othranjivanju poroda, a i u posvemašnjoj sigurnosti: da je dugo vrijeme potrpalo svu njihovu prošlost, šarenu povijest. Umro stari Anto Jolić. Oni ostali sami vlasnici svega njegova. Niti se itko drugi za tim otimao, svojatao. Upisan je Marijan u župski tefter kao Jolića baštinik i pravni nasljednik.

Bog im dao još djece, toliko sitne djece zdrave i lijepe, da se moglo reći »prosula se« djeca.

*

Dugo vrijeme iscijelilo mnogima rane. Samo jednoj kući nikako. U Salihaginoj kuli sjedi nauznak u postelji sijeda aginica Bisera. Prije vremena je ostarila, osijedila — ne od godina, nego od čemera. Isprekidanim od zaduhe glasom upita svog agu:

»Jeda li, moj Salihaga, ikakva habera (vijesti) poslije onih glasnika, koje si poslao za našom Eminom put Neretve i Hercegovine?«

»Nikakvoga, vjerna ženo. Zadnji o njoj haber bila ona davna glasina o njezinu pokrštenju, ali se ova, kako znaš, pokazala nepouzdanom.«

»Pa misliš li još štogod poduzeti?« upita aginica.

»Šta bih? Vidim, da je sve uzaman. Toliko sam već potrošio na razne izvidnike, da sam tim lako mogao opremiti kćer na udaju. Prije bismo je našli u grobu nego živu. Reda je pomiriti se s mišlju: da je žive nikad više ne ćemo vidjeti.«

»Ajme meni, jadnoj majci, kada si izgubio svu nadu! Verem za njom evo me oborio na postelju. Ta teška žalost prekinut će mi i život, ukopati me ranije u hladni grob...« jadikovala je aginica kroz suze.

Vrijeme je tako izmicalo u beznađu. Nad nekada živu Salihaginu kulu spustila se mrtvačka tišina. Jedino što su slabašno kašljanje aginice i tromi koraci stare izmećarice Zulfe odavali, da još netko ima u njoj živ. Age nije više ništa vuklo u kuću. Hodanje po lovu i zamišljenost bijahu drugovi njegova života. Potištenost mu je povećavala misao: da nema nikome »svom od srca ostaviti« baštine i nasljedstva. Mučilo ga nada sve, što njegova sijeda aginica dnevice kopni, očevidno je nestaje, dogorijeva — sve odonda, kad je izgubljena Emina.

Moglo je proći preko 11 godina od onoga nesretnog pođurđevdanskog petka, kad je iščezla Ajasbegovića kći. Jednoga proljetnog praskozorja najavi iz kule stara Zulfa komšiluku:

»Oko ponoća preminula aginica Bisera...«

Salihaga se sada osjetio još više osamljen, posve osamljen kao osječena grana. Sve mu je bilo pusto. Zato mu je sve i kidalo srce. Ne može dalje ostati ovdje, gdje mu svaka travka i stvarca donosi spomen na izgubljeno blago — najprije kćer, a sad radi nje i ženu. Ići će kuda u drugi svijet, dalje ovdale, da koliko toliko zaboravi rane, što ga peku, a zarasti ne mogu.

Istom pošla hefta (tjedan) dana iza smrti Bisere. Salihaga zovnuo u šutljivu kulu svoga kmeta Božu Glavaša, kojemu u dubokoj tuzi progovori preko običaja meko:

»Vidiš, Božo, šta bi od mene i moje kuće.«

»Vidim, aga, i osjećam dio tvoga kara (žalosti). Ali se Božjoj naredbi moramo svi pokoriti.«

»Čast Božjoj naredbi! Ja sam tebe, Božo, zovnuo, ne da me tješiš, jer to je uzalud, nego da nešto veoma važno uredim s tobom.«

»Na uslugu sam, dragi moj aga.«

»Meni više nema stanja ovdje, jer ostadoh bez ikoga svoga. Nakastio sam otprtljati svome bratiću u Vitinu. Nemam nikoga pouzdanijega, kome bih ostavio svoju zemlju i kulu, do tebe, koji si mi dosele bio uvijek vjeran i pošten kmet.«

»Hvala, gospodaru na tolikome priznanju!«

»Od zemlje ćeš mi donositi hak u parama, a kulu i ostale moje zgrade uživaj bez ikakve kirije. Kada pak čuješ, Božo, da je i tvoj aga Salih otišao Bogu na račun, onda je ovo sve tvoje i tvojega evlada (djece). Odmah ću sutra otići na ućumet (državni ured), neka o toj mojoj odluci i oporuci izda službeni spis, da te ne bi nitko kasnije bujuzurio (uznemirivao).«

»Duboka hvala, najbolji gospodaru, na tome nečuvenom i previsokom daru! Kada je toliko ljudstvo od tebe, svime te uvjeravam: da ne će krivati ni s moje strane. Duševno ću ti dostavljati unovčeni hak od žita i sijena s tvoje zemlje, koliko po pravu pripada vlasniku zemlje, i to tako duševno, ko da ti mjeriš svojom rukom. Ujedno ti dajem poštenu riječ ispred sebe i svoje kućne čeljadi, da ne ćemo nikada zaboraviti tvoga plemenitog djela i imena.«

»Ako pri polasku ne vidim tvojih ukućana, Božo, selam (pozdrav) im od mene svima redom, jer ih poslije nikad vidjeti ne ću. Moja se živa noga ne vraća više u ovu postojbinu, kad ju sada ostavi...«

*

Boži je Glavašu svakako bila kuća otješnjala za sve brojniju zadrugu. Po odlasku age, kojega je on otpratio, Božina je ženskadija rastrijebila, okrečila sve prostorije kule, štošta preudesila, i poškropivši najprije sve posvećenom vodom preprtljaju u strahu Božjem u nju, te po kršćanskom zakonu počnu u njoj svako jutro i večer moliti Boga, slaviti Isusa i Djevicu Mariju.

Bilo je oko sv. Frane te iste godine, kada se pred Podosojskom kulom zaustavi mnogo konja natovarenih žitom, živežom i drugom prtljagom. Jedan nepoznat čovo gonio za tim tovatima dosta rogate marve. Iza sve pratnje išli muškarac i žena, oboje u najjedrijoj muževnoj dobi, za ruku vodili četvero djece, a peto majka nosila u naručju.

Tako se Marijan i Ilinka vratili u svoju postojbinu. Doprtljao Marijan sa svojom mladom familijom i stečenom imovinom. Ilinka kršćanka zakoračila u svoju rođenu kulu, iz koje je pred dvanajestak godina iskoračila kao mlada djevojka muhamedanka. Dakako, da je u prvi mah najviše njezino srce bilo potrešeno, silno uzbuđeno na pomisao tolikih promjena, koje se odigralo u tom razdoblju — — — Ništa prija-šnjega: ni oca, ni majke nit išto prvošnjeg u kuli! Navirala su joj u isti trenutak suprotna čuvstva:

»Vraćam se u svoju očevinu kao kršćanka, dolazim sa dozrelim plodom one svete ljubavi, koja je ovdje nikla — združena s Marijanom. Dovodim živo cvijeće te ljubavi: naše anđelke, slatku dječicu. Ali gdje su moji dragi roditelji, otac i majka?« pojaviše se suze u njenim očima.

Ipak su čuvstva radosti nad povratkom u žuđeni rodni kraj nadjačala onu tugu, koja je svakako morala nadoći i — proći.

Osjećaj zahvalnosti oborio na koljena mladog muža i ženu, da uzdadnu svesrdne hvale onoj Providnosti, koja ih je ljubežljivom brigom vodila preko tolikoga trnja i kušnja te dovela do ovako ružičaste sreće, kakvoj se nikada nijesu nadali.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Povijest dvaju zaljubljenih srdaca, povijest nevjerojatno zanimljiva napokon se svršila, dokončala njihovim povratkom u svoje, na svoje. Kolo sudbine gdje počelo, ondje i završilo, sastavilo se: na rodnome pragu.

XVI.

DOLAZILI Boži Glavašu komšije na naselje, a još više, da mu vide nevjestu i sitnu unučad. Nitko od pohodnika ni pomisliti, da u Ilinki vidi Eminu. Godine, rađanja i othranjivanje brojne djece skinule joj pelud mladosti s lica, te je slabo sličila nekad mladoj Emini.

Sada su postali još ugledniji seljani Podosoja Božo i Lucija, jer uselili u prvu kuću, kulu Salihage Ajasbegovića, pa su sazvali sve bliže kršćane na jedan sobet (gozbu), da proslave naselje, ali više da, makar iza toliko godina, proslave pir svoga sina i neve. Svi su gosti bili iskreno razdragani i veseli. Davalo se oduška veselju u pjesmi, pa i puškaranju, što je u pravo doba moralo izostati. Osobito je od srca pjevao djed Božo, pjevao i onu pjesmu bosanske raje, pjesmu punu vjere i jedine utjehe:

»Ko se uzda, ko se uzda u Boga,
»Ne boji se, ne boji se nikoga.

— — — — — — — — — — — — — —

»Boj se Boga, boj se Boga, diko moja,
»Boj se Boga, boj se Boga — viš' nikoga.«

Činilo mu se, da pouzdanje u Boga, istaknuto u riječima te jednostavne pjesme, i jest izvojevalo njegovoj djeci pobjedu, a cijeloj mu kući novo blagostanje.

*

Kad je nadošlo tome vrijeme, Marijan je izvršio zavjet svoje matere: dao svoga prvorođenca Iliju, da služi Bogu u redu sv. Franje. Obukavši redovničku haljinu uzeo i novo redovničko ime: fra Nikola. Svršivši u Italiji nauke rekao je i mladu misu, rekao za pokoj duše umrloga djeda i babe, a zdravlje živih roditelja te brojne braće i sestara. Fra Nikola, Marijanov i Ilinkin sin, nije se dugo naslužio Bogu i mukotrpnom narodu. Umro je mlad od pošasti kolere,

kojom se zarazio providajući svetim sakramentima bolesne okuženike.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Nedokučivi su zaista Božji putevi, koji su se očitovali u davno zaboravljenoj, a ipak tolikom ljepotom i čarom obavijenoj ljubavi seoskoga momka Marijana i mlade aginice Emine.

O PISCU OVE KNJIGE

OVOM KNJIGOM stupa pred nas jedan od najboljih hrvatskih pučkih pisaca iz Bosne. U toj hrvatskoj pokrajini najbolji je pučki časopis „Glasnik sv. Ante", koji se rado čita po svim hrvatskim selima i gradovima. A eto već od prve godine bio je tom glasniku, koji je i danas među prvim našim listovima te vrste, urednik fra Leonardo Čuturić uređujući ga punih šest godina i udarivši mu temelje za njegov kasniji tako lijepi napredak. Već tu je fra Leonardo svojim perom dokazao, da umije lijepo pučki pisati te da mu je način pisanja jedar i sočan, kao što to evo svjedoči i ova njegova podulja pripovijest „Marijan i Emina", koju će svatko s uživanjem pročitati nesamo radi zanimljiva sadržaja, nego i radi lijepog jezika.

Fra Leondardo Čuturić rodio se 5. listopada 1881. u Otigošićima kod Fojnice u Bosni. Pučku je školu svršio u Fojnici, nižu gimnaziju u Gučoj Gori, a višu gimnaziju i bogosloviju u Kraljevoj Sutjesci i Livnu. Godine 1896. stupio je u franjevački red, a g. 1904. bio je zaređen te je u Fojnici odslužio prvu sv. misu. Od g. 1904. do 1912. bio je profesor na franjevačkoj gimnaziji u Visokom, od g. 1912. do 1916. gvardijan u Fojnici, zatim župnik u Busovači i Bugojnom, a sada je župnik u Brestovskom kod Kiseljaka.

Pisao je najviše u „Glasniku sv. Ante". Osim toga je napisao vrlo rašireni molitvenik „Biserje sv. Ante" (1909.), životopis „Sv. Ljudevit Anžuvinski" (1909.), popularnu povijest hrvatskog franjevačkog reda „Franjevci među hrvatskim pukom kroz sedam stoljeća" (1926.) itd. Sad evo ovom povećom pripoviješću „Marijan i Emina" istupa i kao pučki pripovijedač u posebnoj knjizi, koja će svagdje, kudagod dopre, s radošću biti primljena te će lijepo ispripovijedana ljubav turske djevojke prema kršćanskome momku ostaviti jak dojam u duši sviju čitalaca.

TUMAČ NEKIH MANJE POZNATIH RIJEČI

»Marijan i Emina« je pripovijest iz bosanskog života za vrijeme turskog gospodstva. U njoj se zato nalazi više riječi, koje su turskog podrijetla. Neke od tih riječi u samom su tekstu protumačene (u zagradama), a ostalima donosimo ovdje tumačenje.

Aga, gospodin.
Aginica, žena agina.
Amanet, povjerena stvar.
Amidžična, kći amidžina, stričevka.
Aršin, rif.
Ašik, persijska riječ: zaljubljen.
Aždaja, persijski zmaj.
Baklava, pita od slaganoga tijesta s medom.
Balduza, svast.
Beg, turski knez, plemić.
Begenisati, voljeti.
Behar, cvijet.
Bezbeli, doista.
Čardak, gornji drveni sprat kuće na stupovima; gospodska kuća; stražarnica.
Čarka, čarolija.
Čevrma, rupčić.

Ćeif, volja.
Ćuprija, most.
Ćurdija, haljina bez rukava, s kakvim krznom.
Ćuskija, poluga.
Daidža, ujak.
Derdef, okvir, na kojem se rasteže platno, koje se veze.
Deverati, baviti se, prometati se.
Dilber, lijep.
Dilberka, ljepotica.
Eglenisati, razgovarati.
Fučija, barilo; duga posuda, u kojoj se nosi voda na leđima.
Hajka, potjera u lovu.
Hak, pravo; plaća; daća od zemlje, što kmet daje agi.
Handžar, veliki nož.
Hanuma, gospođa.
Harem, dio muslimanske kuće, gdje žene stanuju; ograda oko džamije, u kojoj se kopaju mrtvaci.
Hator, za hator, za ljubav, za volju.
Hefta, nedjelja dana.
Hodavac, čovjek, koji mnogo hoda po svijetu.
Jagluk, rupčić, vezen ubruščić za utiranje znoja.
Kaduna, gospođa, dama.
Katekumen, pripravnik za krštenje, koji se poučava u kršćanskoj vjeri.
Kirija, najam.
Kona, susjedica.
Magaza, skladište.
Mezetiti, prigrizati uz piće.
Muhamedanka, muslimanka, žena islamske vjere.
Mušterija, kupac, prosac, snubok.
Nahaberiti, dati haber (glas), javiti.
Nakastiti, naumiti.
Namkinja, djevojka na namu (glasu).
Napariti oči, nasladiti, napasti oči.
Nevakat, nevrijeme.
Parok, župnik, plovan.
Plaho, veoma, vrlo.
Pendžer, prozor.
Postan, koji nije mrsan; na tašte, na šte srce.
Raja, stoka, turski podanici — kršćani.
Sahija, knjigonoša, pismonoša.
Samarica, drveno sedlo za tovarenje; živinče osedlano takvim sedlom.
Sevdah, ljubav.
Skontati, izračunati.
Skoplje, unekoč Uskoplje, kraj oko gornjega Vrbasa.
Soj, pleme.
Teferič, izlet.
Tefter, knjiga o računima, popis.
Tevsija, zdjela.
»*Ujak*«, povjerljiv naziv redovnika franjevca njegovoj pastvi.
Urmašica, pita od datula (hurma je datula).
Uzdurisati, pripraviti, udesiti.
Vakat, vrijeme.
Verem, (sušica), tuga.
Veremiti, tugovati, bolovati od tuge.
Veremčić - trava, neka trava, od koje momak tuguje za djevojkom ili djevojka za momkom.
Vilajet, pokrajina, zemlja.
Vlah, kršćanin (Turčinu).
Zulumćar, nasilnik.

Naslovna slika: POGLED NA FOCU U BOSNI

Foto Pavlić